

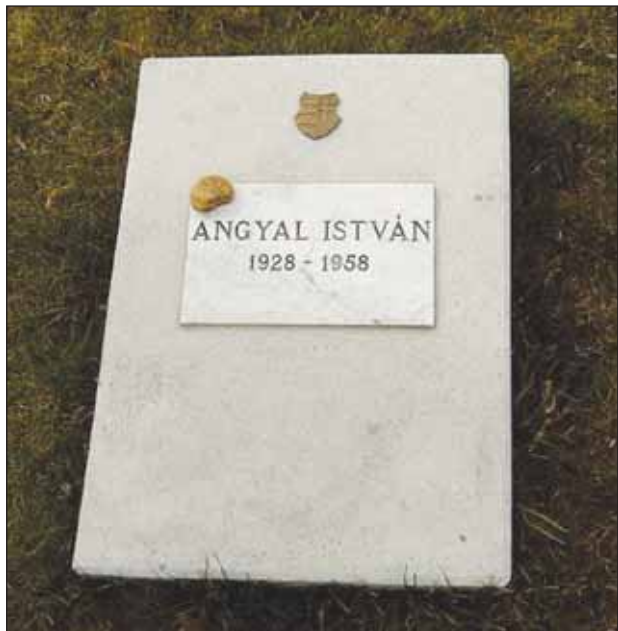
Angyal István védelmében

Budapest, 1958. november 27.

T. Legfelsőbb Bíróság
Népbíróági Tanácsa

Budapest

Mint a Magyarországi Izraelita Hitfelekezet legfelsőbb szerve azzal a kéréssel fordulunk a t. Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsához, hogy Angyal István ügyében olyan döntést szíveskedjen hozni, amely-

nek értelmében őt kegyelemre ajánlják, és a kegyelmi kérvényeket a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához felterjesszék. Csatlakozva Angyal István védőjének kegyelmi kérvényéhez, mi is kérjük a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsát, hogy szíveskedjék Angyal István halálbüntetését kegyelmi határozattal életfogytiglan tartó börtönbüntetésre átválttatni.

Nem a mi feladatunk, hogy elbíráljuk Angyal István cselekedeteinek súlyát, de tudatában vagyunk annak, hogy nevezett súlyos bűncselekményeket követett el. Ennek ellenére kegyelmet kérünk számára, mert ez a fiatal ember, aki serdülőkorában került az auschwitzi deportálói táborba, és akinek édesanyját, nővérét a hitleri fasizták a szeme láttára gyilkolták meg, már kora ifjúságában rengeteget szenvedett, és egy életre szóló gyötrelmeket szerzett.

Kegyelmet kérünk számára az Auschwitzban elszünetett csapások miatt. Kegyelmet kérünk számára szerencsétlen édesapja és kisgyermeké nevében. Kegyelmet kérünk számára Auschwitzban elpusztult édesanyjának és nővérének szellemére hivatkozva.

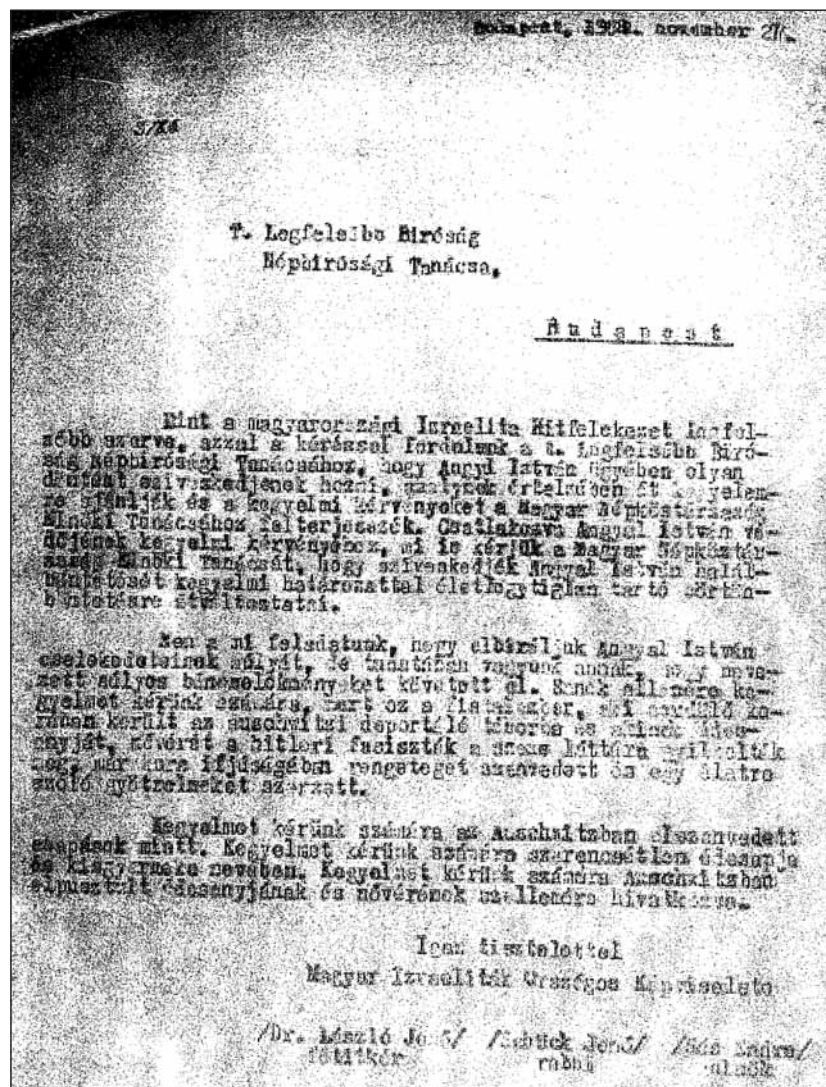
Igaz tisztelettel
Magyar Izraeliták Országos Képviselője
(Dr. László József) (Schück Jenő) (Sós Endre)
főtitkár rabbi elnök

***

A levél bizonyítja, hogy még a legnehezebb helyzetekben is voltak olyan zsidó vezetők, akik megpróbáltak szembefordulni a diktatúra gyilkos gépezetével. Angyal Istvánt egyébként kivégezték, újratemetésén Raj Tamás főrabbi zsl végezte a szertartást a Kozma utcai köztemető 301-es parcellájában, 1989-ben.

A 15. Zsidó Nyári Fesztivál eseményeiből

(4-5. és 8. oldal)

Budapest XII. kerületében a politikai elítéltek emlékművénél koszorút helyezett el Apró József (középen), az 56-os Hagymányórzó Veteránok Szövetségének elnöke a szervezet és a Mázsizis nevében.

Wallenberg-megemlékezés az Európa Tanácsban

A második világháború alatt magyar zsidók tízezreit megmentő, száz évvel ezelőtt született Raoul Wallenbergről emlékeztek meg Strasbourgban az Európa Tanács (ET) parlamenti közgyűlésének ülésén.

Az eseményt a svéd és a magyar ET-képviselőt közösen szervezte, és ebből az alkalomból Wallenberg-kiállítás is nyílt az európai intézmény székházában.

Az ünnepi megemlékezésen Braun Márton fideszes országgyűlési képviselő, a parlamenti közgyűlésen részt vevő magyar delegáció vezetője beszédében hangsúlyozta, hogy a holokauszt nemcsak a magyarországi zsidók, hanem Magyarország számára is a legsötétebb nemzeti tragédia volt. Ezért kell – tette hozzá – őrizni azok emlékét, akik saját életüket is hajlandók voltak feláldozni mások megmentése érdekében.

Braun Márton emlékeztetett arra, hogy az első Orbán-kormány – csaknem tíz évvel ezelőtt – létrehozta a budapesti holokauszt-emlékmúzeumot és dokumentációs központot, va-

lamint bevezette a holokauszt-emléknapot, amelyet minden évben megtartanak az ország iskoláiban.

Mostani „kormányunk teljes mértékben elkötelezett valamennyi polgára személyes biztonságának megőrzése mellett, és – miként azt Orbán Viktor miniszterelnök kijelentette – zéró toleranciát tanúsítunk az antiszemitizmussal szemben” – fogalmazott a fideszes képviselő. Üdvözölte az Európa Tanács Wallenberg-díjának megalapítására irányuló svéd kezdeményezést, és bejelentette, hogy a díjhoz azonos mértékben Magyarország is hozzájárul.

(MTI)

Budapest: Eltűnt egy kő

Günter Demnig német szobrász holokausztáldozatokra emlékező botlatókövei közül mind megvan a világban. Egy hiányzik csak. Budapesten, a XII. kerületben valakit zavart Laub Magdolna emlékköve. Kiásta és eltűntette.

Günter Demnig kölni szobrász az ezredfordulón kezdte elhelyezni a nácizmus áldozataira emlékező ún. botlatóköveit. A tízszáz centiméteres kockákat, melyek tetejére az áldozat adataival rézlapot illeszt a művész, a macskakövek közé betonozza.

A Stolpersteine-busz akkor jelenik meg a helyszínen, ha előzőleg a hozzátartozók kifizetik a 120 eurós hozzájárulási díjat, elintézték a helyhatósággal az engedélyt, s megszervezik a ceremóniát. Nem illegális akcióról van tehát szó. A köveket általában ott, olyan lakóházak előtt helyezik el, ahol az áldozat utolsó békés időszakát töltötte. A szép hagyomány Berlinből indult, s a német városok mellett a művész Ausztriában, Hollandiában, Belgiumban, Norvégiában, Csehországban, Ukrajnában és Magyarországon helyezte el eddig a köveket. Több mint tízezeret hatszázötven településen.

Most arról a szomorú hírről kell beszámolnunk, hogy eltűnt az első botlatókő. Erre a csúfságra a budapesti XII. kerületben került sor, a Greguss utca 9. előtt. Itt lakott az 1914-ben született Laub Magdolna, akit 30 évesen, 1944-ben deportáltak, sorsa ismeretlen, ez volt olvasható a rézlapocskán. A botlatókövet három napja helyezték el.

Valaki kiásta, ami nem volt túlságosan könnyű feladat, s a kő helyét homokkal szórta be. Ott van most a járdán egy lyuk. Valakit zavart a Jobbik kerületi irodájának közelében ez a piciny műtárgy. Úgy döntött, hogy elloppja és eltűnteti.

A 2B Alapítvány – melynek vezetője, Böröcz László kétségbeesve vette tudomásul, hogy eltűnt a kő – aktívan részt vett a botlatókövek hazai elhelyezésében. Berger Agnes, az Emlékező macskakövek akció magyarországi szervezője arról számolt be a Macskako.net oldalon, hogy a 2B Alapítványban és az NS Dokumentációs-központban partnerekre, a Német Szövetségi Kulturális Alapítvány Bipolar programjában támogatóra találva, 2006 őszén kezdődhetett az előkészületek. Azóta, 2007 tavaszán és nyarán, Kisvárdától Szombathelyig, Balatonfüredtől Újfehértóig országsszerte több mint 50 követ helyeztek el. (Ma már a civil szervezetek maguk intézik az újabb és újabb botlatókövek elhelyezését. R. L.) Az első hazai emlékező macskakövek krónikája azt mutatja, hogy a köveknek „helyük” lett Magyarországon. Vidéken, ahol a zsidóság szinte nyomtalanul tűnt el, és a roma holokauszt történetét is homály fedi, nagyon fontos, apró, maradó jellegű lehetnek ezek a kövek. Azok számára, akiknek szívügyük, hogy ápolják a város, a falu egykori lakóinak emlékét, az akció további inspirációt ad. Az önkormányzatok munkatársai, a helyi zsidó hitközségek, roma szervezetek, történészek, levéltárosok, pedagógusok áldozatos és kreatív munkája elengedhetetlen volt az akció megvalósításához.

Az emlékezés nem szakad félbe azután sem, hogy egy követ valakik Budapesten eltűntek. Nem akarhatták, hogy ahol járnak, emlékeznük kelljen azokra, akiket a környéken szedtek össze azzal a határozott céllal, hogy a halálba küldjék őket. „Az emlékező macskakövekkel Günter Demnig egészen új, döbbenetes érzékletes és szinte kikerülhetetlen módon állít emléket a meggyilkoltaknak – mondta egy kő avatásán Karsai László történész. – A dolga után siető ember általában jobban figyel arra, hová lép, ritkán akad meg szeme a szemmagasságban rögzített emléktáblákon. A lába előtt, ha megpillantja a tízszáz tízes kis rézlapokat, rajtuk a szikár adatokkal: ebben a házban, itt élt X. Y, ekkor, deportáltak, megölték Auschwitzban, Ukrajnában stb., akkor talán elgondolkodik, s egy pillanatra meg is torpan...”

A Laub Magdolna emlékkövét kifordító kéz gazdjának az volt a célja, hogy ne lehessen rá emlékezni. Ezt igyekeznünk pótolni ezzel a cikkel.

(Rab László / NOL)

Aki beírta magát Izrael történelmébe...

Mose Sanbar 1926–2012

Október 1-jén elhunyt Mose Sanbar (kiejtve: Zánbár), Izrael egyik legismerettebb közgazdásza.

A számos fontos állást betöltött szakember Kecskeméten született, Sandberg Gusztáv néven.

Érettségi vizsgájáig szülőföldjén élt; 18 éves volt a német megszállás kezdetén. Szüleit és családja csaknem minden tagját elvesztette, őt magát munkaszolgálatra sorozták be. Miután egységét átadták a németeknek, Dachaubá, majd egy Mühlendorf-Waldlager nevű táborba került, ahol saját beszámolója szerint „élőhalottként” szabadult.

Tanulmányait a budapesti Közgazdasági Egyetemen kezdte meg, 1948-ban alijázott Izraelbe. Azonnal bevonult a Hágában, a megalakulóban lévő állam hadseregébe. Latrunnál a Függetlenségi Háború legsúlyosabb csatáiban vett részt, súlyosan megsebesült.

Leszerelése után a jeruzsálemi Héber Egyetemen folytatta közgazdasági tanulmányait, ahol 1953-ban doktorált.

Tehetségére hamar felfigyeltek: 1958-tól tanácsadói állásba került a pénzügyminisztériumban, Lévi Eskol későbbi miniszterelnök és Pinchász Szapir pénzügyminiszterek alatt. Utóbbi „magával vitte” őt az ipar- és

kereskedelmiügyi minisztériumba, ahol a miniszter tanácsadója volt.

Pályája meredeken ívelt felfelé: 1968-ban az Iparfejlesztési Bank igazgatóhelyettesévé nevezték ki, majd 1971-ben az izraeli jegybank kormányzója lett. Mose Sanbar ekkor a szó szoros értelmében beírta magát Izrael történelmébe: aláírása ott díszelgett a 100 lírás bankjegyen, amely Herzl képével évtizedekig az állam legtekintélyesebb, jelképértékű bankója volt.

Pénzügyi tevékenységének fontos állomása volt a Bank Leumi élére történt kinevezése 1988-ban: a bankelnöki posztot 1995-ig töltötte be.

Szerteágazó közéleti tevékenysége keretében ellátta a Magyar Zsidók Világszövetségének elnöki tisztét, majd a Magyarországgal felújított diplomáciai kapcsolatok után a Magyar–Izraeli Társaság elnöke lett. 2004-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrendet.

A holokausztülélők szervezetének központi irodáját 1987-ben hozta létre: sokat tett a túlélők kárpótlásáért.

Mose Sanbar-Sandberg zsl egyike volt az Izraelben élő magyar-zsidó jšivus legkiemelkedőbb tehetségeinek, akik személyükben járulhattak hozzá az ország formálásához.

H. L.

Rosinger Oszkár zsl

Rosinger Oszkár rövid élete folyamán (62) munkásságával, szorgalmával, tenni akarásával felküzdötte magát azon zsidó vezetők közé, akik örökre beírták nevüket a magyar zsidóság történelmébe. Nem véletlenül mondta a temetésén *Feldmájer Péter*, a Mazsihisz elnöke, hogy nevét a magyar zsidóság aranylapjai őrzik majd. A karcagi hitközség elnökéként több évtizeden át intézte a kile ügyeit, ő szervezte meg zsinagógájuk teljes felújítását, a temető rendbehozatalát, körülkerítését. Mert számára az élők és a holtak egyaránt fontosak voltak. Odafigyelt az emberekre; ha kellett, elsőként segített a rászorultakon. Tette ezt jó szívével, önzetlennül. Népszerű volt a közösségben, ismerték városzerte, becsületes ember lévén, mindenki szerette.

A karcagi zsinagógánál rendezett búcsúztatásán *Deutsch László* főrabbi mondott felette gyászbeszédet. Az imákat *Szilágyi Gábor* kántor énekelte. A Kél málé ráchámim elhangzása után a közösség együtt mondta el a kádist. *Feldmájer Péter* megemlékezett az elhunyt emberi nagyságáról, aki a Magyar Zsidóságért díjat éppen az elmúlt esztendőben kapta meg.

Sok ember gyűlt össze, hogy búcsúzzanak. Ott volt Debrecen, Szolnok, Hódmezővásárhely, Kiskunha-

las hitközségének küldöttsége. Megjelent *Zoltai Gusztáv*, a BZSH-Mazsihisz ügyvezető igazgatója, *Dobos László* polgármester, *Kovács Sándor*, a megyei közgyűlés elnöke, valamint rokonok, barátok, ismerősök.

Gyászolják: felesége, *Zsuzsi*, lánya, *Irmuska*, testvére, *Csöri*, sógorai, *Laci* és *Bandi*, unokaöccse, *Barnus*, valamint mindazok, akik ismerték és szerették.

Körzeti kitekintő

Sopron

Ros hásáná délutánján a hitközség tagjai és barátai, mintegy 45-en, gyülekezeti termükben emlékeztek meg az ember teremtésének 5773. évfordulójáról és az Örökkévalóval kötött szövetség megújításáról.

Sándor Péter, a hitközség vezetője üdvözölte a jelenlévőket, majd felolvasta *Feldmájer Péter* üzenetét. *Simon Peresz* és *Mesterházy Attila* is küldött újévi köszöntőt.

Ezután a kile Raj Tamás zsl írásából ismerkedett meg a főrabbi ros hásánái gondolataival.

Öröndetes, hogy a közösség létszáma ismét növekedett hazatérőkkel és családtagjaikkal.

Programjaink gazdagságát jelzi, hogy októberben a szombathelyi és a mosonmagyaróvári hitközséggel közösen pozsonyi kiránduláson keressük fel a zsidó emlékhelyeket a névkomáromiak idegenvezetésével, november hónapban pedig már ötödik alkalommal rendezzük meg a zsidó vacsoraestet, ahol a díszvendég ez évben *Ungvári Tamás* lesz.

Ezután a hitközség alelnöke, Gerti néni meggyújtotta a gyertyákat, és a felhangzó áldásra az arcokon a régi ünnepek fénye rezzent meg, s a csendben nyugalom áradt szét a szívekben. Az ezt követő szeretet-vendégség kapcsán lehetőség nyílt jökevdű beszélgetésekre, amit barátaink, a helyi evangéliumi gyülekezet zeneszei zsidó dallamokkal festettek alá.

Az esemény, amelyre a bizakodás, a jökevdű és a szeretetteljes békesség volt jellemző, a Hevenu sálom áléchem és az Osze sálom eléneklésével zárult.

K. A.

Megint megtámadtak egy „megvédettet”

A Budapesti Rendőr-főkapitányság Szervezett Bűnözés Elleni Főosztálya közösség tagja elleni erőszak bűntette elkövetésének megalapozott gyanúja miatt indított eljárást az ellen a két férfi ellen, aki megtámadta a dél-pesti körzet elnökét pénteken, amikor kifelé jött a zsinagógából – közölte honlapján a rendőrség.

A XX. kerület, Téglagyár téren található imaház közelében egy 21 éves budapesti férfi egy péntek délután vallási hovatartozása miatt szidalmazta és bántalmazta *Kerényi András*t, a dél-pesti körzet 62 éves elnökét. A támadás után az elkövető és a társaságában lévő 20 éves férfi elmenekült a helyszínről.

Kerényi András a támadója után futott, közben telefonon értesítette a XX. kerületi rendőrkapitányság ügyeletesét. A rendőrség közlése szerint az ügyeletes ahhoz az épülethez irányította a járőröket, amelybe a sértett elmondása szerint támadói bementek. A házban a járőrök megtalálták a 21 éves *F. Márkot*, akiben *Kerényi András* felismerte bántalmazóját, valamint társát, a 20 éves *P. Tibort*.

A két férfit a rendőrök a XX. és XXIII. kerületi rendőrkapitányságra állították elő. A BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Főosztálya közösség

Kerényi András

tagja elleni erőszak bűntette elkövetésének megalapozott gyanúja miatt indított eljárást. A sértett orvosi ellátást igénylő sérülést nem szenvedett – közölte a rendőrség.

Az MTI információját a támadásról péntek este a Mazsihisz ügyvezető igazgatója, *Zoltai Gusztáv* erősítette meg, aki elmondta: *Kerényi András* hasba rúgták, és miközben bántalmazták, a két fiatal azt kiabálta: „Rohadt büdös zsidók, meg fogtok döglenni.”

Idén júniusban *Schweitzer József* nyugalmazott országos főrabbit ért inzultus az utcán, egy ismeretlen lépett oda hozzá, és azt mondta neki: „Utálok minden zsidót.”

(MTI)

Félmilliárdból korszerűsíténék a szegedi Új Zsinagógát

A szegedi Új Zsinagóga és a hitközség székháza folyamatosan felújításra szorul. Most 500 millió forint EU-s támogatásra pályáznak, amelyből egyebek mellett a homlokzatot, a Jósika és Gutenberg utca felőli kerítést hoznák helyre, és visszarendeznék a hajdani biblikus kertet.

Csaknem 110 éves az Új Zsinagóga, ebben a mondatban minden benne van. Kisebb felújítások zajlottak az elmúlt évtizedekben, de igazi, komplett rekonstrukció nem, és ahogy öregszik az épület, egyre több hiba jelentkezik. Néha szinte életmentő megoldásokat kell alkalmazni saját erőből és kisebb pályázatokból, de többre nem futja – mondja *Lednitzky András*, aki 1996 óta a hitközség elnöke.

Az elmúlt 16 évben megvalósították a kupola rekonstrukcióját, az orgona helyreállítását és erejének megkészszerzését, a padosok rendbetételét a földszinten és az emeleten. A zsinagóga felső csatornahálózatát elektromos fűtőszállal vették körbe, így érhető el, hogy télen ne fagyjon be a csatorna, és ne ázzon be a tető – ez a korábbi években sokszor előfordult. A templom teljes tetőborítását is rendbe hozták, egy torony kivételével. Önkormányzati támogatásból évente 2,3 és 3 millió forint közötti összeget nyertek pályázaton keresztül, emellett a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségétől, illetve – a Mazsihiszen keresztül – az egyházak állami támogatásából felújításra biztosított keretből is szerény mértékben részesültek.

Nagyon sok olyan szegedi polgár van, aki nem zsidó vallású, de a város értékének tekinti a zsinagóga műemlék épületét, és személyi jöve-

delemadója egy százalékaival hozzájárul a helyreállításához. A zsinagógával egyidős Gutenberg utcai székházunkban is sikerült felújításokat végrehajtani a díszteremben, a szociális otthonban, de a tetőt és a teljes külső homlokzatot is javítottuk. Idén a székházban teljes kéményfelújítást kell végrehajtanunk életveszély elhárítására. A zsinagógában tavaly kialakítottunk egy Löw Lipót-emlékszobát, és jövőre, a 110 éves évfordulóra egy Löw Immanuel- és holokauszt-emlékszoba létrehozását tervezzük – sorolja *Lednitzky*.

Szeptember 30-áig kellett benyújtaniuk a most aktuális DAOP-pályázatot: a maximális 500 millió forintba számíthatnak. Csak úgy tudnak részt venni a pályázaton, ha az folyamatos rekonstrukciót feltételez. *Lednitzky András* szerint a mai helyzet és árak ismeretében körülbelül 2 milliárd forintba kerülne az Új Zsinagóga teljes rekonstrukciója.

Helyreállítanánk a Jósika és a Gutenberg utcai fronton a külső homlokzatot, amelyről pörög a vakolat. A Róth Miksa által készített ablakok felújítását is tervezzük, valamint az út-és járdaépítések „áldozatává vált” kerítés teljes, háromoldalú rekonstrukcióját. Kiemelt szerepet kap a pályázatban a Löw Immanuel által létrehozott biblikus kert: ritkítani kellene például az elöregedett fákat, amelyek a gyökérzetükkel okoznak károkat. A lomぼzat is írtásra szorul, hogy láthatóvá válják az általa eltakart homlokzat és jobban érvényesülhessen a külső

(Folytatás a 3. oldalon)

Presser és vendégei
Gábor

Jóteknysági koncert
Az Élet Menete
Alapítvány javára

Falusi Mariann,
Rúza Magdi, Szabó Tamás
Rendező: Novák Péter

2012. NOVEMBER 25. 18 ÓRA, DOHÁNY UTCAI ZSINAGÓGA

Az est fővédnökei: Kocz Zsuzsa, Tolcsvay László, Kulka János és Erdi Tamás, a 2011. évi Jóteknysági koncert közreműködő művészei. A jegyek 1500 Ft (barzati) és 8900 Ft (főosztályi) áron megvásárolhatóak a Károly körüli Alexandra Könyvesháznál, az InterTicket jegyhálózatokban, valamint a közéleti költségvetés a www.elitemenete.hu weboldalon keresztül. Kerjük kedves fők vendégeinket, hogy feljuttatják jegyrendszer megajátó részét.

HÁZTARTÁS: 2008
KÖZÖSSÉGI ÉRTÉKELÉS: 2008
KÖZÖSSÉGI ÉRTÉKELÉS: 2008

www.elitemenete.hu

Fényes élet

Száz évvel ezelőtt született Fényes Szabolcs zeneszerző. A filmzene és a slágerek királyja. 1944-ben, amikor már lúrs zeneszerző és az Operettzinóház igazgatója, sok zsidó szarmazási művészeket adott menedéket és munkát. Ezért is állítunk most e darabok emlékeit életének és munkásságának.

Gal Róbert
Masa Tamás
Masa Anita
Szabó Endre
Neumark Zoltán

2012. október 29. és november 13.
Spinoza színház - VII. Dob u. 15.
info: 0670 263 2059

MAGÉN ISTVÁN

Azarel falusi estéje (5.)

Olvasónapló

Pap Károly Azarel falusi estéje... cí-mű novelláját olvasva észre vesszük, hogy minden mondata továbbgondolásra készítet. És ahogy az utolsó sorokhoz közeledünk, egyre inkább az az érzésünk, hogy a befejezéssel nem ér véget, csak írástechnikailag. Folytatódik, még évtizedekig tart, az igazi katarzis nem a novellában, hanem azon kívül, a történelemben jön létre. Svarc nagybácsi bezárja az üzletet, Azarel, az álmos fiúcska aludni tér. A parasztkok is felkászálódnak, ki erre, ki arra. Illetve mielőtt mindez megtörténne, Svarc Miska, a falusi szatócs és suszter rendet csinál.

„Itt már nagybátyám idejét látta érvenyt szerezni férji méltóságának, mellyel idáig a homályban állva a bőrt vagdosta tovább.

– Hagyd már Eszter a beszédet. Nem rád tartozik. Elég legyen. Eriggy már.

Nagynéném, miután megmondta, amit jónak látott, most már csak eny-nyit mondott:

– Jól van na...

S már elhagyta a boltot.”

Az igazi katarzis majd csak évtize-dekkel később... Amikor a már felnőtt Azarel Gyuri, azaz Pap Károly önként áll be a sorba, és a katona, a parasztfiú, rázárja a marhavagon ajtaját, és végleg megszűnik minden emberi köze-g... Talán észébe jut majd akkor az az egy évtizeddel korábbi falusi este...

„– Éppen ideje volt abbahagyni. Ilyenkor jár-kél a csendőrpátrul.

(...)

Ketten voltak, tolluk csillogott, át-jöttek a kis hídon, mely a bolt előtti üres árkon uralkodott, s köszöntek:

– Jó estét. Ad-e Svarc úr egy kis ci-garettát.”

Kértek, de nem kérdeztek, nem is parancsoltak. Így, kérdőjel nélkül. „Míg nagybátyám kiszolgáltatta őket, Keresztes megszólalt:

– Jókora jöttek. Éppen egy szocialis-tát fogtunk itt a sötétben.

Valamennyien ravaszul mosolyog-tak. A csendőr eltette a cigarettát, a másik szólalt meg helyette friss, derűs főlényel:

– Aztán melyik az? Hadd viszem be gyorsan!

– Hát a... Svarc úr!

Valamennyi pipás rámosolygott a nagybátyámra, az meg visszamosoly-gott...”

Az ugratás, a kópéság bűvölete sért-hetetlen. A parasztkok és a zsidó egy-másra mosolyognak. Azarel Gyuri re-cehártájára, mint valami különleges fényképezőgép, megörökíti a mosolyt. A leírt jelenet képzeletről kép-zeletre száll. Talán ezért a mosolyért szerettek falujukat olyan végtelen szeretettel a zsidók. És szeretik ma is, az utódok, akik már nem laknak ott...

Hajdúdorog, Kaba, Nagygéc, Kisgéc, Kiskamond, Galgóc, Téglás... Szomor-y a nagymamájáról ír, aki Nyírfüzese-ből Nyírbogdányba költözött, talán az özvegyesség feladni, a zsidó paphoz... A régi Magyarország vidéki zsidósá-ga megcáfolta azt a tételt, melyet Agoston Péter oly szenvedélyesen taglalt A zsidók útja című tanulmányá-ban, hogy a zsidók városiakok, még-pedig azért, mert „minden idegen né-pek közé vándorló természetes törek-vése, hogy olyan helyre menjen, ahol legjobban eltűnik”. Ha a tétel igaz, akkor a zsidók azért nem akartak „el-tűnni”, mert a magyar vidék népe nem volt idegen a számukra. Együtt tudtak élni, évszázadokon át. A legendás natanjai főrabbi, dr. Berg József dróséjában híveinek a konyári pa-rasztember bölcsességével példáló-zott. Voltak idők, amikor a parasztkok és a zsidók felnéztek egymásra, mert csodálták egymásban azt, amit önma-gukban nem találtak meg. „Igel, a

szomszédom akkoriban még ritka, de annál megrögzöttebb antiszemita volt” – írja Tersánszky. Voltak idők, amikor az „Igelek” még ritkák voltak. Virágzó hitközségek éltek a falvak-ban, tanházak, jesivák, boldog zsidók fémjellették a falusi légkör életrevaló-ságát. Csak Tiszaeszlár rágalmai je-lezték a mélyben fortyogó veszedel-met. Egy-egy település nevét felkapta a világhír és messze repítette. Nagykállóét a híres Eizik Taub miatt, Bodrogkeresztúrét reb Sájale Steiner miatt, Olaszliszkaét Hersele Fried-mann miatt, Sátoraljaúj helyét Móse Tejtelbaum miatt, Mádét Mordche Leib miatt...

A chászid rabbik által ismeretlen kelet-európai porfészek, megközelít-hetetlen hegyi falvak, jelentéktelen kisvárosok kaptak különös jelen-tőséget és vétettek fel az örökkévaló-ságba, mert a chászid rabbikat nem a saját nevükön, hanem csak a helység nevére emlégették, melyben laktak, éltek tanítottak: a berdicsevi, a kobrini, a kocki, a szaszovi, a reuszeni, a canzi, a vorki, a csernobili és a többiek.

Visszaemlékezések jelennek meg az egykori jisuvokról, közösségekről. Könyvek, memoárok, tanulmányok. 1944 nyarán már egyetlen zsidó sem volt a magyar vidéken. Lábnyomukat benőtte a gaz. Lakásaikat kifosztották. Hol ápolják emléküket, hol nem. Templomaikat, imaházaikat hol le-rombolták, megszenteltelítették, hol nem. Hol ellopdosták szent sírkö-veiket és járdát csináltak belőlük, hol nem. Hol szeretettel gondolnak rájuk, hol nem.

Elképzelhetetlen volt akkor, hogy egy zsidó szocialista. A szocialistaság mást jelentett a testi, lelki, szellemi nyomorba süllyedteknek, és mást a polgári lét viszonylagos biztonságá-ból kikerült „világmegváltóknak”. Azért lett később számos zsidó az új, szocialisztikus eszmei áramlatok pap-ja, mert féltek a nyomorgó tömegek gyűlöletétől. Szende Pál írta: „A ma-gyar kommunisták jórészt zsidók vol-tak, mégis halálos csapást akartak mérni a zsidó kapitalizmusra. Az új Magyarország vezetői keresztények és antiszemiták voltak, mégis a zsidó bankárok szája íze szerint dolgoztak.” A társadalmi egyenlőtlenség megszű-nését várták, a szegények felemelke-dését, az antiszemitizmus okafogyottá válását. És közben az eszmék szöve-vényébe belegabalyodtak...

„– Éppen az – mondta –, aki beszél. A Keresztes. Azt mondja: el kell ven-ni az uraktól a földet, a zsidóktól meg a pénzt. Mert addig nem lesz jobb vi-lág.

A csendőr rágyújtott a lámpánál.

– Igaz, Keresztes úr?

Az csak ravaszul mosolygott:

– Igaz a. Hogyne volna igaz. Min-den kakas azt kukorítja a dombon. – S az őrmester kakastollára mutatott, mely csillagosan állt a kalapja domb-ján. A csendőr visszavágott.

– A kakas nem. Hanem inkább min-den számár azt ordítja.

– Lehet. Én nem értem a számár nyelvit.

– Hát mikor be van rúgva, mint a csacsi?

– Olyan csacsi szívesen volna maga is, csak fél a kótertől.”

Eszembe jut a szentföldi telepes, aki az ekeszarára talmudkötetet fek-tetett, hogy szántás közben is tanul-hasson. Meg a kibucokban a nyíl-egyenesen kikapált kukoricasorok. De Európában a paraszti lét nem csak szakma, életforma is. Kultúra, identi-tás, filozófia, sőt talán az egész vilá-gon az, egyedül csak ott nem, ahol egy földműves valamikor olvasniva-lót volt képes fektetni az ekeszarára, ha csak jelképesen is.

Pap Károly novellája tömör és sú-lyos, mint az ősanagy. Egyetlen köb-centiméterbe zsúfolt világ. Súlyos, mint a nehéz testi munkát végző em-berek szava. Jelentéktelen esemény-nyel indul. Egy tizenkét éves fiúcska vacsora után valami új élvezet után le-selkedik. Lenyűgöző a szavak tömör-sége, a kifejezések plasztikussága. A dialógus kontrasztos vágása, az egy-másra épített ellentétek drámaisága. Az igazságok és az igazságtalanságok hevesen csapkodnak, mint a szárazra vetett hal. Mintha már hallottuk, ol-vastuk volna őket, emlegettük volna ezeket a dolgokat esti beszélgetésien-ken. Megválaszolatlan kérdéseket hagyunk szabadon, melyekre most megkapjuk a választ. Száz évnek kel-lett elteltie ahhoz, világháborúknak, forradalmaknak és ellenforradalmak-nak, genocídiumoknak és csalódások-nak, újraértelmezett történelmi hely-zeteknek és újraéledő vészterhes esz-méknek kellett eljőniük, hogy meg-értsük ennek a novellának az igazsá-gait, hogy bologassunk rezignálan: nem kopott el semmi, nem ment ki a divatból, csak éppen új életre kelnek, amit már rég a történelem szemét-dombjára dobtunk.

„– Magára is ráférne, hogy félne tőle. Akkor talán majd nem jut oda.

– Dehogyan jutok én! Inkább ha már semmi se lesz, beállok csendőrnék én is!

– Köve hiszem – nevetett a csendőr, aztán – jóéccakát –, mondta, s elmentek a csillagos éjbe. Mire Ke-resztes nagybátyámhoz fordult:

– Megijedt, Svarc úr?

– Nem én!

– Akkor jó mert én sem.

Aztán ő is elbűcsúzott, és többen vele. Néhány, aki még maradt, szította a pipáját.

Aztán az egyik:

– Jól mondta a Keresztes. Ha az embernek már sehogy se megy, be kell állni csendőrnék. (...)

– Mindegy az. Ez is, az is csak cse-léd. Nem igaz, Svarc úr?

(...)

Tétován, hallgatva mentem be a kocsikapu ajtaján.”

KÖNYVISMERTETŐ

Zsidó felmenők nyomában

A családfakutatás zsidó felmenők nyomában eddig a jobboldali radikális erők társasjátéka volt. Főleg azzal a – nem titkolt – céllal, hogy politikai ellenfeleiket diszkreditálják.

Az elmúlt hetekben két könyv is a kezembe került, melyben ismert köz-életi szereplők tudatosan vállalták zsi-

A másik könyv Révai Gábor Be-mutatkozásaim története c. életrajzi összegzése. Az 1945 utáni idők főideológusának fia megértő bírálattal ír apjáról, aki mellelleg – minden hibája ellenére – az akkori kommu-nista pártvezetés legműveltebb képviselője volt. Kritikai szeretettel

dó származású felmenőiket. Nem te-kintették azt sorscsapásnak, hanem elfogadható tényként ismerték fel.

Karinthy Márton már a család életrajzi regényében is utalt erre a tényre, legutóbb pedig a vele készült beszélgetős könyvben, az Okosan kell szeretni magyarságunkat című műben erősítette meg érzéseit a zsi-dó felmenőkkel kapcsolatban.

Karinthy Frigyes 1887-ben már evangélikusnak született, dédapja, a pápai órásmester egész családjával együtt kitért. Ebben az elhatározásában közrejátszhatott a tiszaeszlári események kapcsán kialakult anti-szemita közhangulat.

Ennek ellenére Karinthy Márton némi büszkeséggel számol be egyik pápai előadásán elődeiről: „...apai dédapámnak egykor, jobb időkben, a kollégium kertjében órásműhelye, tisztos, megbecsült polgári ipara mű-ködött. A város teljes zsidóságát de-portálták. Üres, romos zsinagóga őrizi emléküket. Több száz diák és ta-náraik előtt így rótam le tisztelem elvesztettnek gondolt őseim és saját eredetem előtt.” Meghatóan emléke-zik meg nagyanyjáról, Karinthy né Böhm Arankáról, aki – Pestről elme-nekülven – a kaposvári góttól ke-rült Auschwitzba.

Ír arról a Révai Józsefről, aki a galileista és anarchista lázadóból 1918-ban – erkölcsi alapú választás alapján – kommunista lett. Az intel-ligens, művelt banktisztviselő nevé-nek megváltoztatásával együtt láza-dozott a társadalmi rend és a zsidó lét ellen. Sok zsidó intellektuál fogé-kony volt a kommunizmus eszméi iránt. Gondoljunk Lukács György, Sinkó Ervin és Lengyel József nevé-re. A zsidó származású forradalmi értelmiségiek messianisztikus szem-léletére jellemző volt, hogy e földön akarták megvalósítani az utópiák ál-mait. Elkötelezettségük, fanatizmu-suk, az eszmébe vetett hitük meg-akadályozta őket abban, hogy felis-merjék az eszme és a megvalósult gyakorlat közötti szakadékot. Révai József maga is szerepet vállalt a Rá-kosi-korszak ideológiai diktatúrájá-ban, melynek főideológusa volt.

Itt érkeünk el – Révai életpályá-ja kapcsán – az asszimiláns zsidók problémáihoz. Kommunista zsidó-nak lenni halmozottan hátrányos helyzet volt. Múltját megtagadva, kommunistaént élt – végső érveként mégis szemére hányták származását.

Révai Gábor jogosan írja „...nem tudtam, hogy zsidó vagyok. Nem mondta senki, honnan tudtam vol-na.” Ma már vállalja, akkor is, ha számára nem maradt más a zsidósá-gból, mint a származás adottsága. Mint írja: „A zsidóság csak akkor volt számomra egyértelmű, vállalha-tó és vállalandó, ha antiszemita kör-nyezetbe kerültem.”

Különösen aktuális gondolat napjainkban, amikor is a látens anti-szemitizmus a felszínre tört.

***

Két könyv – két családtörténet. Mindkettőnek más-más a közege. Olvasásuk felerkenti a gondolatot és továbbgondolásra készítet. Ez adja meg Karinthy Márton és Révai Gá-bor írásának maradandóbb értékét.

László József

Félmilliárdból korszerűsíténék a szegedi Új Zsinagógát

(folytatás a 2. oldalról)

díszkivilágítás. A zsinagóga bejáratánál árusítóhelyet hoznánk létre, menórát és emlékfalat állítanánk fel az ud-varban. A belső díszkivilágítást és hangosítást is megújítanánk – vázolja fel terveik egy részét a hitközség elnö-ke. Az 5–10 százaléknyi önrész saját erőből a rendelkezésükre áll.

A szegedi hitközség eddig négyszer pályázott felújítási forrásokra: kétszer a Norvég Fejlesztési Alaphoz nyúj-tottak be pályázatot, kétszer pedig a DAOP-pályázaton való részvétellel próbálkoztak. Minden alkalommal el-

utasították az anyagukat, a szakértők által fontosabbnak ítélt területekre adták a pénzt. – A legutolsó DAOP-pályázatnál megjegyezték, hogy rossz helyre nyújtottuk be a kérelmet, mert nem tekinthető kiemelt idegenforgal-mi fejlesztésnek a lassan 110 éves, nemzetközileg elis-mert, országosan a második legnagyobb műemlék épület rekonstrukciója. Nem tudom, mi tekinthető akkor annak – fogalmaz a közösség vezetője.

A pályázatot ismételten hűséges támogatójukkal, a McMillan & Baneth Kft.-vel készítik, az építészeti terveket ismét a König és Wagner Építéskészítő Kft. aktualizálja. (Vida-Szűcs Imre / Délmagyarország napilap)

A 15. Zsidó Nyári Fesztivál eseményeiből

Megnyitó

Kevés szöveget tudok elképzelni, mint hogy tömegek állnak kultúráért sorban, és ráadásul a zsinagóga előtt – lehetett hallani a Gozdu-udvarban, mikor a Klezmerész zenekar éppen csak befejezte nyitánymuzsikáját. A 15. Zsidó Nyári Fesztivál nyitónapján Zoltai Gusztáv, a BZSH és a Mazsihisz ügyvezető igazgatója köszöntötte a közönséget.

„Csodálatos másfél évtized áll mögöttünk. A fesztivál bekerült a nemzetközi vérkeringésbe, számon tartják neves művészek és elismeri a közönség” – emelte ki az ügyvezető igazgató. Számos nagyszerű külföldi előadót sikerült meghívni idén is a hazaiak mellé, noha az állami támogatás jelentősen csökkent. Első helyen a Dohány utcai zsinagógában fellépő, Mozarthoz mérhető tehetségű gyermek zongoristát, Yoav Levantont említette, aki a Liszt Ferenc Kamarazenekarral és a két hegedős Pusker nővérrrel együtt a hangversenyt, és a világzene izraeli legendáját, Shlomo Bart, aki két nappal később ugyanott muzsikál együttesével, a Habrera Hativeettel.

Zoltai Gusztáv elmondta, hogy a széles zenei választék lehetőségét ad a fiatalabb korosztálynak is, hogy találkozzon kedvenceivel. A közel-múlt felfedeztetje, Takács Nikolas először jelenik meg a fesztivál pódiumán, még hozzá az idén 80 éves Michel Legrand életművéből összeállított programmal.

A dzsesszművészek korábban is jelen voltak a nyári fesztivál repertoárján, idén Harsa Veronika hozza Lámpafény című koncertjét magyar költők megzenésített verseiből, estjének vendége Kulka János lesz.

Olyan nagyszabású mű még nem volt a Dohány utcában, mint idén: az operarajongók Verdi Nabuccójának koncertszerű előadását élvezhetik, a főbb szerepekben kiváló hazai előadókkal, mint Kálmándi Mihály, valamint két fiatal operacsillag, Boross Csilla és Bretz Gábor.

Zoltai Gusztáv
(MTI fotó: Kallos Bea)

Az ügyvezető igazgató külön emlékeztette a közönséget, hogy a fesztivál első munkanapján kiállítás nyílik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, melyen Izrael legjobb gyermekkönyv-illusztrációit mutatják be, továbbá zsidó kéziratokat és szertartási tárgyakat.

Kulturális események általában mentesek szoktak lenni a politikai felhangoktól, most azonban Zoltai Gusztáv a kultúra nagyszerűségét volt kénytelen szembeállítani a közelmúlt eseményeivel: „Ünnepeljük együtt a fesztivált, és ne engedjük, hogy eluralkodjon bennünk a félelem az elmúlt időszak rasszista támadásai miatt. Ne engedjük, hogy etnikai, nemzetiségi vagy vallási megkülönböztetést kelljen elszenvednie bárkinek ebben az országban.”

Különösen fontosnak minősítette a fesztivál üzenetét: „A Zsidó Nyári Fesztivál a művészet nyelvében áll ki az emberi jogok tiszteletben tartása mellett. Hisszük, hogy a magyar zsidóság a nemzet történelmének, sorának részese, formálója, és hisszük, hogy Magyarország Európa része. Azé az Európáé, ahol az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása mindenkire kötelező érvényű.”

Ezt a gondolatot teljesítette ki azáltal, hogy a jelenlévőket meghívta a tolerancia jegyében szervezett jubileumi gálaestre szeptember 4-ére a Dohány utcai zsinagógába, hogy „részvételükkel fejezzék ki a békeszeres, a félelem nélküli élet iránti vágyukat és elkötelezettségüket”.

A Gozdu-udvarban hullámmzó sokaság a számos kézműves, ékszerész, bőrművész, cserepes, könyvkötő, könyvkiadó és játéktervező pultja előtt tolongott. A szokásos éttermi teraszok is megteltek, és rokonszenvvel fogadták a szentendrei ruhatervező művészeket, valamint az őket bemutató Kósa Klárát.

Kora délután a Barhesz került terítékre a színpadon, Rubin Eszter könyve, amelyről a kiváló gasztroblogger, Mautner Zsófia mondott véleményt legtömörebben: „Úgy hiányzott ez a könyv a mai palettáról, mint flódniból a mák. A Barheszben az egész Élet benne van, nevettem, sírtam, aztán főztem és ízleltem, miközben olvastam. Csodálatos írás, amely magába szippant, és a finom falatok között

A Klezmerész együttes

(MTI fotó: Kallos Bea)

elsőpró erővel hat.” A Timp Kiadó pedig a magyar zsidó gyökerű Eva Ras színésznőt és író, az elmúlt év-

ben megjelent Vad bárányok című apa-életrajzi regény szerzőjét hívta a közönség elé.

A Nabuccót hallgattuk a Dohányban

Felkészültem, mégis némileg járattalanul hallgattam Verdi Nabuccóját, a fesztivál ötcsillagos eseményét; részleteit ismertem, az egész nem. Még a legnagyobb ívű koncertszerű opera-előadás is hagy maga után kérdőjeleket, hiszen a félig szcenírozott színrevitel is csupán könnyed ceruzarajzként felkicceli a cselekményt, néha a jelmezeket és a mozgásokat is.

Mégis: ez az előadás szépen csiszolt ékköve lett a fesztiválnak. Nyilván csak vázlatosan érdemes felidézni a cselekményt, mely történelmi tényből indul ki: Nabukodonozor elfoglalja Jeruzsálemet, leromboltatja a várost, Salamon templomát, és rabságba veti a zsidó népet. A Verdi által használt szövegkönyv emberi és közösségi tragédiát állít középpontba, Nabucco göggyét (mellyel istennek kiáltja ki magát) és a villámcsapást mint isteni bosszút, a hatalomvágyó Abigél felemelkedését és bukását, a törvényes királylány, Fenena szerelmét és (majdnem) feláldoztatását, végül az isteni-emberi kegyelmet: Nabucco „észhez térését” – s a romantikus zárás: a zsidók visszanyerik szabadságukat.

A mű minden korban és minden közönségnek mást ad, mást idéz fel. Bemutatóján, Milánóban a vágyott olasz szabadságról szólt, a nemzeti felemelkedés, a függetlenség eszményét hívta elő nézőiből, s a rabszolgák kórusa (Va' pensiero – Gondolat, szállj arany szárnyakon) valódi-nak érzett himnuszává lett Itáliának. Nem véletlen – és ezzel hadd hivatkozzam a közelmúltra –, hogy tavaly Rómában a megvont kulturális támogatás alkalmából a karmester, Riccardo Muti a közönséghez (és a tévénézőkhöz) szólt, felidézve a librettó szövegét, mely „szép és elvesztett hazánk”-ról beszélt – és a nézőtér együtt énekelte a kórusal mindenki által ismert textust.

És másképp szól az emlékezés szövege a Dohányban is. Aktualitása mindig van, akármilyen társadalom, politika vesz körül bennünket.

Pál Tamás vezényelte az Operaház Failoni zenekarát, a dalszínház énekara az első emeleti erkély első osztaiban helyezkedett el, megbontva férfi- és női kórusra – ami egészen különleges hangzást és koncertélményt adott.

Nabuccót Kálmándi Mihály énekelte, hatalmas tragikus erővel.

Megvakulása, megőrülése, majd „megvilágosodása” megrendítő. Boross Csilla tündökletes Abigél volt, a második részt (eredetiben 3. felvonás) indító intrikus áriája – melyben eldönti, hogy megszerzi a hatalmat

(„gazember lesz”) – igazi drámai jelenetet varázsolt a tóraszekrény elé. Zakariás főpapként Bretz Gábor elképesztő erővel és súllyal szólaltatta meg a reményt: „Népem, ne félj! Bizalmad az Úr végtelen irgalmába vedd! / Népiünknek künn a pusztán ő küldje égi manát, / Kettészél a tengert, hogy Mózes népét így mentse meg. / El nem hagy ő bajban embert, ki benne bízva esd.”

Ismael Fekete Attila volt, szép fényes tenor, Fenenát kellemes, és ha kellett, drámai mezzoszopránján Gál Erika adta. A koncertszerű előadásban – a kivetítővel és képernyőkkel egyébként meglehetősen jól felszerelt templomban – olykor nehéz volt

követni, hogy melyik szereplő énekel éppen. (Tegyük hozzá: a legfelkészültebbek kinyomatott magyar szövegkönyvvel követték az operát.)

A kvartettek és szettek mellett a kórus jelenléte és megszólalása volt lenyűgöző – Verdi sosem bízta a vakszerencsére a hatást. Szinte minden ária zárását a fortissimóig terjedő zenekari tutti támasztotta alá, de hát a romantikában voltunk nyakig, a nagy és tiszteletré méltó érzelmekben, a jó erkölcsi döntés diadalát üli meg a Nabucco minden előadása – és a Dohány utcai zsinagógában nagyszerűen szólt, szép, felemelő élmény volt.

„Ne kérdezd, ki voltam...”

Az idősebb generáció számára Karády Katalin nevének említése még mindig tartogat valamit abból a titokzatos nóból, aki az 1940-es évek filmszilaga volt. Alakja köré még életében legendák szövődtek, ugyanakkor kevesen tudják, hogy személyes tragédiája a Budapestet megszálló Gestapo kínvallatásaival kezdődött. Erről az időszokról szól az Ausztriában élő, magyar származású színművész, rendező, Thomas Desi Budapesti epizód című monodráma, amelyet a Goldmark Teremben mutattak be.

A produkció nem csupán azért különleges, mert főtámogatója az Osztrák Kulturális Fórum volt, hanem mert Karádyt egyszerre ketten is megidéztek a színpadon. Egyikük az Ausztriában élő színész, Fáy Emese, aki a hajdani sztár életének valós mozzanatait prózában idézte fel, játszotta el.

Karády mindazt, amit 1944. március 19-étől hónapokon keresztül átélt, csak idős korában, az Egyesült Államokban mesélte el. Az interjúk és korabeli dokumentumok alapján született a színmű, amelyből kiderül, hogy Karády elsősorban Újszászy István táborkok menyasszonyaként került a Gestapo látókörébe. Újszászy a második világháború alatt a magyar hírszerzés és kémelhárítás vezetője volt, majd Kállay miniszterelnököt jelöltte ki az angol-szász béketárgyalások katonai előkészítésére.

Karádyt a Gestapo főhadiszállásán (egy Melinda utcai szállóban) megalázzák és brutálisan bántalmazzák vallatói. Kitépik a haját, kiverik a fogait, és mindenáron „a titkos rádióállomás” rejtékelyét akarják megtudni. Három hónapig tartják börtönben, majd kiengedik. Villáját kifosztva találja, és miután hírt vesz Újszászy haláláról, idegösszeomlást kap. Amikor fölépül, zsidó ismerőseit rejtgeti és gyerekeket ment a Duna-parton. (2004-ben posztumusz megkapta a Világ Igaza kitüntetését). A nyilasok leparancsolják a színpadról, és később a kommunistáknak sem kell a Horthy-rendszer ünnepelt sztárja. Végül 1951-ben elhagyja Magyarországot.

A Goldmark Terem színpadán jelen volt a sokkal ismertebb, „másik” Karády is. A sztár, aki úgy énekelte dalait, mintha nem is visszatérő partnereinek, Jávor Pálnak, hanem azoknak a férfiaknak üzenne, akik a mozi nézőtéréről felnéznek rá. A legismertebb Karády-slágeret (Ez lett a vesztünk, Mindig az a perc, Hamvadó cigarettavég stb.) a monodráma egyes jeleneteibe építve a hazai világzene jól ismert művésze: Szalóki Ági énekelte, Juhász Gábor gitárkíséretével. Az énekesnő nem kívánta az eredeti mély, bűgő hangot utánozni, hangfekvése és alkata is más, mint Karádyé. Az eredmény mégis lenyűgöző volt: szinte „megemelte” az előadást, remekül ellenpontozta a prózai részeket.

Szalóki Ági

Ilan Mor nagykövet

A 15. Zsidó Nyári Fesztivál eseményeiből

Kurt Weill – kicsit másképp

A hangulat laza volt, akár egy dzsesszklubban. A mór stílusú enteriőrben otthonra talált az a különleges hangzásvilág, amelyben néha az észak-afrikai dobok is szerepet kaptak. Hogy mégis szakrális helyszínen, a Rumbach utcai zsinagógában vagyunk – bár a jegyeken külön felirattal hívták fel a figyelmet –, csak a közönség töredékét ösztönözte arra, hogy fejedőt viseljen. Igaz, az izraeli származású trió tagjai sem zavartatták magukat, rajtuk sem volt kipa.

Omer Klein és zenekara a fesztivál visszatérő vendégeként köszöntötte a zenebarátokat. Az együttes az 1920-as, 30-as évek amerikai dzsesszkorszakát idézve fűzi a zeneszámok fő dallamsorait improvizációvá. A parádés zongorista mellé egy virtuóz bőgős (*Haggai Cohen Milo*) és egy tehetséges dobos (*Ziv Ravitz*) szegődött. A fesztivál közönsége megjegyezhető róla, hogy az együttes tagjai maguk is élvezik a zenét, akárcsak egykor Gershwin, Erwin Berlin vagy éppen Kurt Weill, hiszen ezúttal kizárólag az ő szerzeményeiket hozták el Budapestre.

A költői kérdésre, hogy mi a közös Kurt Weillben és Omer Kleinben, könnyen megadható a válasz. Nem csupán a nevük rímel egymásra, de mindketten zsidó családból indultak, és New Yorkban találtak rá saját művészi közegekre. Míg a német származású zeneszerző – többek között Bertolt Brecht alkotótársa – 1935-ben politikai okokból emigrált Párizsra és Londonra keresztül az Egyesült Államokba, a natanjai születésű Omer Klein a közelmúltban ösztöndíjasként töltött hosszabb időt a bostoni New England Konzervatóriumban. Később úgy döntött, hogy a New York-i dzsesszv világ vonzásában marad.

Kurt Weillt – bár operaszerepéket vált ismertté, majd musicaleket és revűszámokat is írt – elsősorban Brecht „szövegének” zeneszerzőjeként ismerjük. A pesti közönség számára ezek a szöveggel együtt teljesebbek. A Kurácsi mama vagy a Koldusopera sok dala ott él a fejünkben. Omer Klein igyekezett tárgyiasítani azt a képet, amit a német zeneszerzőről kialakítottunk. A felhangzó improvizációkat megmutatta, hogy az eredetileg is sokoldalú muzsika milyen színésszé válik néha szvingre, néha a közel-keleti folklorra, máskor a kortárs dzsessz motívumaira hangolva.

A fiatal muzsikusok felszabadultan játszották végig az estet; a zenekarvezető néha állva, egy kézzel zongorázott, máskor angol nyelven, közvetlen hangon szólította meg a közönséget. A vajt fülű zenerajongók tapsal honorálták a zenekari számokba épített szólókat, és biztosak lehetünk benne, hogy Omer Klein és triója nem utoljára járt Budapesten.

Modern sámán a Dohányban

**Shlomo Bar és a Habrera Hativeet:
a héber liturgiától Szenes Hanna daláig**

A Dohány utcai zsinagóga vendége volt Shlomo Bar és együttese, az 1977-ben alakult Habrera Hativeet Izraelből. Keleti és nyugati elemeket ötvöző muzsikája révén Barra méltán tekintenek úgy, mint a világzene izraeli előfutárára.

Shlomo Bar olyan, mint egy modern sámán. Ül nyitott nyakú, gallértalan, főhéber vászoningében a színpad közepén, terdei között a dobbal, és ahogy minden egyes számmal belelemelegszik, nemcsak a hangja, de a teste is énekel. Fejét hátraveti, szeméit lehunyja, keze, nyaka, törzse együtt csavarodik a dallam vonalával.

Az extatikus állapotba a zenekarvezető a többi bandatagot is magával ragadja. A másik dobost, egy fegyvermezett arcú, fiatal lányt, a hegedűst, az idősebb cimbalmost, a két gitárost. A dalok hosszúak és nem mindennapiak – Shlomo Bar és a Habrera Hativeet által távoli tájakra, idegen kultúrákba kirándul a hallgató. A Dohány színpadán híd épül, amelyen át Afrikába, Izraelbe, a sivatagba, egy poros közel-keleti faluba vagy a népes piacra sétálhatunk át.

Shlomo Bar Rabatban, a muzulmán Marokkóban született, 1943-ban. Onnan alijázott Izraelbe, de a gyökereire máig büszke. Művészetével úgy mutatja fel e büszkeséget, mint olyan kincset, amit mindenki vel magával hozhat. Nem véletlenül tartják Izraelben a világzene nagy úttörőjének. Dalaiban ugyanúgy felcsendülnek az afrikai szefárd hagyományok, a mizrachí zene (muszlim országokbeli zsidó muzsika) elemei, Miles Davis, a nagy amerikai dzsesszista hatása, mint a klasszikus indiai zene és a zsidó liturgia öröksége. Mindez egységesen és sajátos, új hangzásban.

Az első szám egy több száz éves ima, mert, mondja Bar, Izraelért imádkozni kell. És már át is adja magát, teljes valóját a dalnak. Mint oly sok plasztikusan éneklő társát, láthatóan őt is erős fizikai kapcsolat fűzi a testéből származó hanghoz. A második téma a sivatag, annak csendje és

hangjai, beszédes hallgatása. A sejtelmes cimbalom magányosan fodrozódó homokdűnéket láttat, köztük a dobszó nyomán fekete turbános beduinok tűnnek fel. Lovaiak patája egyre hangosabban dübörög.

Majd a békéről beszél Shlomo Bar. Arról, milyen nagy szükségünk van rá. Shlomo, sálom, szálem – játszik az azonos mássalhangzókból álló szavakkal: Salomon és béke – héberül és arabul. A *könyörület kapuja* című dalba erőteljesen, mintegy figyelmeztető jelleggel robban be a hegedűs. Aztán a marokkói nők táncától inspirált ének következik: a hegedű most úgy táncol a húrokon, mint abban a távoli országban az asszonyok. A szaggatott dalt Bar euforikus dobszólója és a fiatal lány játéka szakítja meg, aki kétféleképpen dobja a magáét, közben nagyokat üt a mellette álló cintányérra. Csendül-bondul a zene.

Nem szabad harcolnunk egymással – mondja Bar. Esetlen angolsága miatt gyerekesen kedves ez a mondat, de hát ő nem a szavak, hanem a zene embere. – A szeretet az, amire szükségünk van – teszi hozzá, és megköszöni a közönségnek, hogy vele van ezen az estén. Megint egy ima következik. A hegedű és a cimbalom ezúttal nem felváltja az éneklőt, hanem hűségese kísérőként szegődik mellé, úgy, ahogy a fohászban egy picit Isten mellé akar lépni az ember, kérve, őrizze, védje meg a bajtól.

A hallgató már egészen megszokta a kivetítón látható képet. A magasan fekvő pofacsontokat, a kissé horpadt arcot, a mélyen ülő, szikrázó szempárt, a bozontos szemöldököt, a nagy füleket. A zilált hajat, amelyről az eufória valamelyik pillanatában a kipa is leröppöl. Shlomo Bar ismét konferál: a Balkánon hallott csodálatos cigányzenéről beszél, ami elbűvölte, meg az askenázi chásid muzsikáról, és hogy a kettő mennyire hatott egymásra. Figyeljétek meg a következő dalt – magyarázza. – Úgy szól, mint a lélegzetvétel – itt nagyokat hörgöl a levegőből, hogy mutassa, miképpen –, nem úgy, mint valami unalmasan kopogó ritmus, hogy

ták-ták-ták. A közönség nevet, és Bar a Habrera Hativeettel belekezd a *Ladino héber dal* című szerzeménybe. Valóban olyan az egész, mint az emberi lélegzés kihangosítva. A hegedűsölő úgy áramlik, akár a vér az ereken.

Shlomo Bar szereti a magyar közönséget, és a magyar közönség szereti Shlomo Bart. Elmondja, hogy amikor húsz-egynéhány éve itt járt, milyen nagy barátsággal fogadták, és ezt soha nem fogja elfelejteni. Így aztán afféle interaktív szám következik: az előadó bevonja a padosorok

ban ülő tömeget, minden egyes hangot külön elismételtet velük. Kiderül, nem is olyan könnyű ebben a keleti stílusban, ezen a különleges torokhangon énekelni.

A művész tisztelete jeleként Szenes Hanna híres dalát, az Éli, Élit is műsorára tűzte. „Istenem, Istenem, add, hogy sose múljon el mindez: a tenger homokja, a víz susogása, az ég világossága, az ember imája.” A szám Bar előadásában egy régi, fekete-fehér felvételen a Youtube-on is látható-hallható – ott másik hangszerén, a fuvolán játssza hozzá a kísérő dallamot.

Zárlatként egy zsoltárt ad elő a zenekar és a közönség, hiszen a *Halleluját* mindenki ismeri, bárki bekapcsolódhat. A végén, méltón az imához és a közelgő Nagyünnepekhez, a cimbalmos feláll az ütős hangszertől, és megfújja a rövid, sötétbarna színű sófárt.

A közönség nem ereszi el rögtön Barékat, akik a vastapsra visszatérve a piacról énekelnek-muzsikálnak. A keleti bazárok, sukok, a kofák és különféle árusok cifra forgatagát a lendületes hegedűs hűségesen ábrázolja.

Akinek a gitár (is) a társa: Gerendás Péter

Gerendás Péterrel könnyű beszélgetni. Nem szófukar, sok minden történt vele – és az életet bizonyos iróniával figyeli. *Kánya Kata* ezért választotta őt csevegőműsora (Társaló) vendégének. A címben foglalt társ persze nemcsak az életünk párja lehet, hanem egy hangszer, talán még egy hátizsák is.

Gerendásnak például a gitár – de

Gerendás Péter

azért ez bonyolultabb. A zene iránti rajongásának nem voltak a családban előzményei. „A családban csak normális emberek voltak” – mesélte, és ezért küldték el a szülőket a gyereket, aki a zene felé orientálódott, faipari szakközépiskolába. Pedig „nekem már akkor zenekarom volt, amikor még semmit sem tudtam”. Mindenesetre a fa megmunkálásával járó zajokat gyűlölte, a szakmát csak utálta, és erős ígéretet tett, hogy soha nem fog ezen a területen dolgozni.

Aztán mégiscsak a konzervatórium jött, ahol (ma már szégyenkezve mondja) „Gonda János óráin aludtam...” De hát az improvizációs zene végül magához ölelte, megérett a dzsesszre. És a színház megkísértett? – veti közbe Kánya Kata.

Innettől patakzik a történet, hogyan lett sokadik csoportos színész az egykori utazó színházban, a Dérynében, mert zenészi állás nem volt. De egy mondatot kapott, és akkor értette meg, hogy egy sort elmondani nehezebb, mint egy nagy szöveget. Szóval színház közeli létformája alakult ki, és a szakmai hiányosságait éppen akkor érezte meg igazán, amikor a Rocky Horror Show-ban villogni akart a család előtt – és pont ott rontotta el, akkor tette művivé a már eléggé hitelessé formált figurát. De apránként a színháznál is kezdhett zenélni.

Hogyan születik a zene a komponistában, próbálta a megfejtethetlent magyaráztatni Kánya Kata, de rajta-vestett, mert Gerendás előkapta a TÁRSÁt, néhány akkordot felbontva improvizált egy kellemes kis dalt, angol vakszöveggel énekelni kezdte az ír ballada és a latin gitárjáték közötti mezsgyén tétozó, eddig sosem volt dallamot, majd a refrén ismétlődik: Catherine Kánya,

Catherine Kánya. A kérdezőnek elállt a szava.

A zene vagy a szöveg születik előbb? – kérdezte, mikor magához tért, de itt is kettős választ kapott. Általában egy dallam, vakszöveggel, aztán alakul hozzá valamilyen szöveg. Máskor meg a kész szöveget hozzák, és ahhoz kell hangulatban, stílusban illeszkedő zene. Szóba került, hogy sokszor ír másoknak, és rögtön felmerült *Koncz Zsuzsa* neve, aki igényességével ezredszéri változtatásokat kért a már csaknem megformált dalokon, de prozódiaileg – vagyis a szöveg természetes ritmusát tekintve – tévedhetetlenül igaza volt minden esetben. Itt közbekelekedett egy szám a százéves pályaudvarról, mert „vannak idők, amikor menni kell”. Mostanában Péter inkább magának ír, de kérést ritkán utasít el – igaz, olyan nem is rendelt zenét vagy dalt tőle, akinek nemet mondott volna.

Ennek kapcsán fogalmazta meg, hogy „ebbe az országba ízléssel születni nagy átok” – ezt a saját zenészsakmájára értette, de ahogy kimondta, rögtön érezhető volt, hogy sokkal szélesebb körben is igaz...

A válasz a „siker kontra minőség” ellentét pár kérdéséhez vezetett, mert a média oly módon befolyásolja az ízlést, hogy a magasba röptének a tehetségkutatókkal (X-faktor, Csillag születik és társaik) igazán értékes embereket, akik aztán belekerülnek a darálóba. Ugyanakkor nem csak az első tehetséges, van ott még tíz, ők végighaknizzák az országot. És mire kifutnának, már indul is a következő műsor.

„Kitüntetését kaptál (2008, Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje – a szerző), egzisztenciálisan a helyeden vagy?” Nagyon öniroikus a válasz: „Hajlamos vagyok panaszkodni. De meg kell tanulni értékelni a pillanatot és az élet pozitív dolgait. Egyszerű van, csak másban kapod a pozitívumokat és másban a negatívumokat.”

Az elmaradhatatlan Jiddise máme (meg egy kis könnytörölgetés) után került elő egy egyszerű kérdés, amire már sokan próbáltak jó választ adni: „Elmennél vagy maradni?”

Gerendás rövid összefoglalójában csak nevek és az elmúlt húsz év válogatott eseményeinek felsorolása volt: Csurka „törpe minoritása”, He-

gedűs Lóránt galíciázása, *Göncz Árpád* kifütyülése – de a válasza: „Nem. Nem vagyok hajlandó félni. Szóba került, hogy elmenni, talán Bécs felé, de a német szótól irtózom. Maradok, és próbálok gondolkodni egy konferencián a szélsőjobb ellen, hogy elérhető legyen az ország.”

„Mi a dolga az előadóművésznek? – kérdezte Kánya Kata, hiszen olyan

Kánya Kata

időket élünk, hogy a TÁRSAsági TÁRSalgás nem kerülheti meg a reflektálást a napi politikai fel- és visszhangokra. – Egy kettőfűrészelt országban ha valahova odaállsz, a másik fele nem lesz a közönséged. Mi jobb, ha valaki a művészetével kampányol, vagy ha kinyitja a száját és politizál?”

„Hívtak fellépéssorozatra, és gyanakodva visszakérdeztem, hogy vajon párt kampányáról van-e szó. És visszautasítottam. De reménykedem abban, hogy megváltoztathatók az emberek.” Az ezt követő történetet elmesélni nem volna politikailag korrekt, csupán összefoglalásként: valakit, aki megállás nélkül mocskos zsidózott, kellően higgadt beszélgetés után sikerült elmozdítani kedvenc szitkozódásától. Igaz, hogy rögtön átváltott a meleg kisebbség gyalázására...

Zárásként Gerendás a Többé nem akarom kezdetű dalát énekelte el a Memento lemezről – a fesztivált megelőző atrocitások fényében különösen fontosnak tűnt a mondat: „Többé nem akarom hallani, hogy a szívem idegen...”

Mindenesetre azok, akik ott voltak a Goldmark Teremben, azért jöttek, mert szeretik Gerendás Pétert.

Debrecen

Nem múlhat el Zsidó Nyári Fesztivál anélkül, hogy a DZSH ne adna otthon legalább egy előadásnak. Idén a Proféták hangja című produkció csendült fel kántorok, egy orgonaművész és egy operaénekes tolmácsolásában, a Kápolnási utcai zsinagógában. Händel, Muszorgszkij, Rossini kompozíciói mellett *Fekete László, Nógrádi Gergely* főkántorok tradicionális és liturgikus dallamokat is megszólaltattak. Újdonság volt a jelenlévők számára *Birta Gábor* operaénekes, aki a világon is meglehetősen ritka kontratenori magasságokban adott elő. *Sándor Szabolcs* orgonaművész kísérte a fellépőket. A befutó darab az Exodus zenéje volt, melyet a három kiválóságtól közösen hallgattak a lelkes közönség, amely hálás tapsal jutalmazta a színvonalas estet.

(Folytatás a 8. oldalon)

CSOMÓS RÓBERT

Nótát az élen!

„És akkor a százados meghalt. És a hippokratészi eskü is meghalt. És az orvos nem volt képes több senkit megáldani.”

Gergely Ágnes verse

– Nótát az élen! Harsányan, hogy halljam! Nyissák a pofájukat!

A düllögélő sorok elejéről történt néhány erőltetett próbálkozás, de a csüggedt hangok egyre vékonyodtak, a nóta végül is belefűlt a hideg latyakba. Szóró szaki dühöngött. Neki már a kistarcsai kiegészítő táborban is a nóta és a sorakozó voltak a vesszőparipái, szitkozódva ígért kitölásokat, de semmi nem használta. Az egész napi árokásás, nyolc kilométeres menetelés után senkinek sem volt ereje a nótaáshoz.

Nem pofázunk ki a sorból, intette le Szóró szaki a Dokit, aki azt javasolta, hogy a latyakos út helyett inkább a mezőn tegyék meg a hátralévő utat. Egy zsidó nem lehet okosabb egy jutasi altisztnél! Kezdett sötétedni, a csontig ható hideg mindenkit átjárta, a teljes sötétség beállta után értünk be a táborhelyre. Klein, a szakács, a színig telt merőkanalat a csajkához csapva osztotta a babfőzeléket, sőt, mert mindenki negyed kincstári kenyeret is kapott, még a legéhesebbek is kitömheték a hasukat.

A többi vakondtúrásnál valamivel jobban megásvont „doktorbunker” volt a legénységi szálláshoz és a parancsnoksághoz legközelebb. A parancsnoksághoz közel lenni nem jelentett semmi jót, mert az orosz tüzéség találatai híresen pontosak voltak. Mégis a doktorbunkerben kiváltság volt helyet kapni. Más különben a doktorszakasz csupa ládátalpas ügyvédből, fogászból állott. Igazi orvos csak egy volt a bunkerben, Berger doktor, az aranykezű sebész. Ő az egyik keretlegény nyílt lábszártörését percek alatt tette rendbe, és a századparancsnok, vitéz Gaál Botond főhadnagy szemet hunyásával orvosi táskájában kötszert, sőt némi gyógyszert is tarthatott. Berger doktornak tekintélye volt, ő hordozta a század utolsó karóráját is, nyíltan a csuklójára csatolva.

Most is, alighogy letették magunkat a dobkályha körül, Berger doktor cigarettát varázsolt elő, és ahogy a csikk körbejárva felparázslott, karban dúdoltuk a szívzorító dalt, amelyet Csomor, a volt kávéházi zongorista írt: *Eljön a nap, a fényes nap, véget ér a háború, / Nem lesz akkor egy feleség, egy anya sem szomorú, / Nem húzza már lábunk több az idegen föld sara, / Hazamegyünk jó anyánkhoz, asszonyunkhoz... mind haza!*

Bizony sokan könnyeztek. Különösen a század Benjáminja, az újházás, csikaszovány, alig több mint húsz éves Frankfort Laci sírt. Ő fiatal, baba szépségű asszonyt hagyott Miskolcon, a bal lábára kissé bicegő, bőgyös, szöke Iluskát, akinek a fényképét állandóan mutogatta, csókolgatta.

– Tegyük el magunkat holnapra, nyílt végig a piccsen a doki. Senki ne tegye az átázott bakancsát közel a kályhához, mert reggelre szétreped. Balogh, kérem, csavarja le a lámpákat, a svábok már nem adnak több petróleumot a parancsnoki bunkernek sem, és akkor nekem sem lesz kitől szajrézni! Ugyebár?!

Hiába, Berger doki szeretett udvariaszkodni. Az úr kérem a pokolban is úr!

De a pokol, az igazi pokol, csak másnap reggel virradt a századra. A szokott gyors reggeliosztás helyett létszámlás következett. A keretlegénység mintha meg lett volna zavarodva. Úgy ordítottak, ahogyan még soha, pedig a torkukra ez ideig sem lehetett panasz. Szóró szakaszvezető eddig is tudott a Magyar Királyi altisztek közismerten alpári szókincsénél is cifraabban káromkodni. Ebben az obszcur mufajban kiemelten szerette a lótenyésztés egyik elengedhetetlen kellékének méreteit, színeit a szidalmazott személlyel,

még inkább annak le- és felmenő ági rokonaival kapcsolatban emlegetni, de most szinte felülmúlta önmagát. Mindenki Gaál Botond főhadnagy katonás, még itt, a fronton is viszonylag elegáns megjelenését várta, de helyette egy köpcös, savószemű tábori csendőr százados lépett ki a parancsnoki bunkerből. Röviden közölte, hogy a front kedvezőtlen mozgása, a várható újabb orosz ellentámadás kivédése érdekében alakulatunk német alárendeltségbe került, és ő a nagyobb munkateljesítmény érdekében megköveteli, helyreállítja a fegyelmet. Mivel a bolsevisták közelsége folytán táborhelyünk az első vonalban van, a haditörvények szerint kikötéstől a főbelövésig minden eszközt igénybe vehet, és igénybe is vesz. Már a sorakozónál látta, hogy itt mindenki úgy mászik, mint a tetű! Ó gyors, katonás mozgást követel, és kemény munkát, hogy az ellenség várható rohamait hős honvédek, a német bajtársakkal összefogva, jól kiépített mélységi állásokból verhessék vissza. A lazaságoknak vége!

Ehhez képest a reggeli kenyéradag mellől elmaradt a szokásos fatányi hitlerszalonna, a napi négy koporsószeget, azaz Honvéd cigarettát is elfelejtették kiosztani, a konyha gulyáságyúja felől orrfacsaró savanyúkáposzta-szagot hozott a szél. Klein elhúzott szájjal jelezte, hogy abban húsnak, kolbásznak nyoma sincs. Frankfurt Laci hosszú, vékony nyakán az ádámcsutka máris úgy liftezett, mint ha rögtön éhen akarna halni, csak Berger doki maradt nyugodt még akkor is, mikor Szóró bejelentette, hogy a nehéz spanyollosokat, amelyeket eddig fogatok szállítottak utánunk, ezután a vállunkon kell kiszállítani az állásokhoz.

Szóró és emberei eddig Magyar Királyi viszonylatban eléggé visszafogottan működtek. Ha itt-ott a katonaságnál megszokott keménységen túlmenően odacsaptak valakinek, ez inkább csak jelképes, mint tényleges ültet volt. Alig több, mint a megszokott Magyar Királyi kitolás, durvaság, amit valamennyire indokolt a front közelsége is.

Hát a gerendák alaposan betettek a fiúknak. Mire kiértünk a terepre, már a legerősebbek is alig álltak a lábunkon. Máskor mindég előbb tüzet raktunk, most azonnal a szerszámokhoz kellett nyúlni és a csonttá fagyott földet forgatni, persze nem sok eredménnyel.

Jóval a szokásos idő után szekéren végre megjött az ebéd. Meglepetésre a káposztában bőven volt hús, az egyik igásló megdöglött a hidegtől, egy másikat becsapódó gránát sebzett halálra. A hús javát előrevitték a frontvonalba, de egy combot és némi belsőséget Klein a keletkezett zúrzavarban eldugott a század részére. A félig főtt hús mindenkinek ízlett, csak éppen rágni, harapni nem hagytak időt. Az új parancsnok, Egressy százados, precízen kimérte a másnapra munkát. Annnyit, hogy egy csupa Herkulesből, Sámsonokból álló kubikoscsapat sem tudta volna nyáridőben teljesíteni. Pontosán napi öt méter futóárkot megásása jutott volna két emberre.

– Az egyik csakányoz, a másik lapátol! Időnként váltják egymást! Óránként öt perc cigarettaszünetet, melegedőt engedélyezek!

Ez így elég emberségesen hangzott, és a szabványoknak, előírásoknak is megfelelt, azonban rögtön kiderült, hogy a fagyos rögök alatt meghúzódó sárban még az előirt öt méter negyede sem teljesíthető. A keret ügyekezett biztatni, lelkesíteni, Egressy fenyegetőzött, de az emberek kidőltek, a kiásott sár meg visszafolyt a megásott árokba. A felül üvegpáncél, alul latyak föld mintha az orosz nép, az orosz muzsik haragját, makacs ellenállását jelképezte volna, nem és nem adta meg magát. A keret sunyított, Egressy szabotázst emlegetett, pedig

volt pallér létére tudnia kellett, hogy lehetetlen követel.

Doki kétségbeesett erőfeszítéseket tett, hogy talpon tartsa az embereket. Mikor Egressy megtiltotta „a régi jó zsidó szokást”, az általa ótörői teának nevezett vízforralást, a doki vasárnap makkot szedettett a holdfáradt emberekkel, és a dobkályhán süített keserű makkal pótolta az ellopott zsírt és húst. Aztán keményre fagyott a hó, nem lehetett makkot szedni, az amúgy is gyengülő emberek hullottak, mint a legyek. A legkisebb sérülés, a bakancstól feltört láb, a gerendáktól felsebzett váll vagy a szögesdrót hasítása a kézfejen, halált okozhatott. Hiába volt doki jó orvos, bebizonyosodott Szóró szaki igazsága, miszerint: „Szerszám nélkül ló...t ér a mesterseg.” Gyógyszer híján doki nem segíthet. Mikor kihallgatásra jelentkező gyógyszereket kért, a volt pallér a pofájába röhögött.

– Ez itt nem a vízi cserkészek nyári táborozása, Berger doktor úr! Ha az időjárásról nem vette volna észre! Honvédek az ellenség golyózáporában hullnak el, és mégis helytállnak, mert a bolsevisták a Kárpátok övezte szent föld felé törnek. Maga meg itt arról beszél nekem, hogy a gerendákból szálka megy a zsidók ujjába?!

A tél egyre harapósabb lett, a falubeliek szerint, akiket szintén munkára hajtottak ki, az évszázad legkeményebb tele dühöngött. Ástuk a futóárkokat, és ástuk a sírokat is.

A legszomorúbb eset talán szegény Frankfurt Laci halála volt. A lovak hullottak egy darabig, aztán elfogytak ők is, és a tél még csak most mutatta ki igazán a foga fehérjét. Az utászfelszereléssel megrakott szekereket lovak híján emberek mozgatták. A húzással, tolással nem is lett volna semmi baj, inkább a jeges lejtőn megszaladó szekér visszafogása okozott nehézséget. A lejtőhöz érve a legyengült emberek a kerekükbe kapaszkodva próbálták a mászás szögesdrótkercsekkel terhelhet köcsit visszafogni. Elöl, a löcsnél is kellett állni két-három embernek, és irányítani a haladást. A kőkeményre fagyott sárúton a nyítt bakancsok meg-megcsúsztak, a fagyeseb, fizikai munkában gyakorlatlan ügyvédkezek elengedték a küllőket. Krausz Samu és Troppauer Béla még idejében félre tudtak ugrani, de a húséges Laci, aki az utolsó pillanaton túl is menteni akarta a menthetőt, áldozatul esett. A doki a helyszínen volt, azonnal odarohant, de

már senki, semmi nem tudott volna Lacin segíteni. Ő volt az első, és egyben az utolsó is, akit még eltemettünk. Szóró, akit közben örmesterre léptettek elő, ott a helyszínen adott rá egy fél órát, aztán még egy felet, de így is csak húsz-harminc centit tudtunk felcsákányozni a vasbetonná vált földből. Laci a felhős égre nyitott csodálkozó szemekkel a lassan szállingózó hópelyheket nézve rövid ima mellett fektettük a gödörbe. Mindenki a szöke, kissé bicebóca Alföldi Ilonára gondolt, aki már hiába vár Miskolcon a férjére. A fejünk felett csapatok keringő varjak Laci esetében még hopton maradtak. De az utána következő többiek, Vas Gábor újságíró, Steiner, a matematikatanár, Goldstein karnagy, Lászlóvári szűcsmester és a soktucatnyi névtelen, már csak hóval lettek betakarva, hogy tavasszal beleolvadjanak az ukrainai sárba.

A nótnak, Csomor kávéházi fűzfapóta nótajának nem lett igaza. A századból kevesen jutottak haza, de elpusztult a keret is. Szóró szakaszvezető orosz fogságban, tífszaban halt meg. Egressy százados is otthagya a fogát, még az általa sokat emlegetett bolsevisták áttörését sem érte meg, de még a karácsonyt sem. December tizedikén az utolsó életben maradt lovon kilovagolt ellenőrizni a munkát. Éppen a doki előtt állott meg, aki a felcsákányozott, fagyos földet lapátolta, nem mondhatni, hogy valami túl eredményesen, bár mi, többiek is testi kondíciónkon felül dolgoztunk. Doki lapátjáról vissza-visszahullottak az árokba a rögök. Egressy pulykavörösré fújta fel magát, nézte egy darabig, aztán Szórónak intve, állával a doki felé vágott. Szóró a szabályellenesen szájjára csavart sál mögül mondott egy cifrát, nem egészen érthetően, hogy kire-mire, de persze a ló...t nem hagyta ki belőle. Egressy újból vágott az állával, az újonnan kinevezett örmester erre a doki nyaka közé sózott, de csak úgy kézzel. Az ilyen ütés nem jelentett fizikai fájdalmat, mindenki a nyakára tekerve, az arcát, felsőtestét véde hordta a rongyait. Egressy nem érte be ennyi megtorlással, leugrott a lóról, és az ujnyi vastag spanyolnád vesszővel, amellyel eddig a lovát csápolta, hatalmasat sújtott a doki arcába. Sújtott volna másodszer is, de áldozata maga elé kapta a kezét, és az ütés a két középső ujpercet törte el. Doki még ezek után is a szemüvegéről hajolt, azt akarta megmenteni, hiszen olyan rövidlátó volt, hogy orra hegyéig sem látott. A doki vaksin bénázott, Egressy gyorsabbnak bizonyult, csizmasarkával széttiporta a drótkeretet, szilánkokra taposta az üveget, és mint aki jól végezte dolgát, fenyegetőzve, hogy majd a táborban

még lesz folytatása az ügynek, ellova-golt. Berger dokit mindentől, mindenkitől védve, a menet közepébe állítva vonultunk be a körletbe. Megnyerő, beszédes, bizalmat keltő arca szemüveg nélkül gyerekes vonásokat mutatott, nézése, mint Jávor Pálé és a rövidlátóké általában, bársnyos csillogást, simaságot tükrözött. Mindannyian a dokit, benne saját jövőtlen életünket féltettük.

De este nem lett folytatása az ügynek. A százados elő sem bújta a bunkerből, bár a létszámlás ellenőrizni eddig mindig jelen volt. Dokit valamivel éjjel előtt riasztották: furcsán, fél szájjal suttogva, Szóró jött elcs. Az orvosi táskáját magával kellett vinnie, de nem vette sok hasznát. A diagnózis olyan biztos volt, mint a halál. Vakbélroham, azonnal operálni kell. Hátravinni Egressyt már nem volt idő, de nem is volt mivel. Lóra ülni nem tudott, de különben az utolsó ló is döglődött már. A nem túl ideális körülmények között, asztalra felfekettve, petróleumlámpa fényénél, asszisztencia nélkül más meg sem próbált volna operálni, ám a doki szemüveg nélkül, akár bekötött szemmel is képes lett volna elvégezni egy ilyen rutinműtétet. Csakhogy a kéz, az Isten alkotta, ezerszer megáldott orvosi kéz cipőnyira dagadva, két törött ujjá között nem tudta megtartani a szikét. Az Oszkolból rádióhívásra megindított német lánctalpas terepjáró pedig sohasem érkezett meg, és hajnalját, a perforáció után két órával Egressy szörnyű kínok között meghalt. A reggeli kivonulás azért nem maradt el. SS-jelvényes német utásztiszt hozta a parancsot az erődítési munkák azonnali folytatására. A dokinak a kezére való tekintettel gerendát aznap nem kellett vinnie.

Szóró azért még most sem adta alább. Nótát az élen, harsányan, hogy a bali lova gyűrje magukba azt a fekete, bunkós végű...!

Gelb és Goldstein fogták elől a löcsöt, a többiek küllőkbe, saroglyába, járomfába kapaszkodva erőlködtek, de most csak azért is mindenki kapott a nótna, hogyszöngy: *Százados úr, sej-haj, százados úr ha felül a lovára...*

Vajon doki megmenekült? Ki lehetett az a szivós túlélő, aki a messze hómezőket, a messze évek távolságát legyőzve, retinája mögött talán még most is látja a nótaza valálba menetelő századot? A Kistarcsai Kiegészítő Parancsnokság által kiküldött 128 munkaszolgálatost és a nyolctagú keretet? Aki emlékeztében megtartotta, hazahozta ezt a történetet, amelyben, mint cseppben a tenger, benne van Magyarország tragédiája.

VIASAT

Kinderstrasse 99

Linda 1940 Berlinjében a fenti címen keresi zsidó rokonait. De amíg eljut oda Amerikából, addig sok minden történi vele. Először is beleszeret főnökébe, akinek szintén nem közömbös. Szavakat nem váltanak ehhez, elég, ha érznek. A Felhők közül a nap című moziban, melyet a Viasaton láttam, a két főszerepet két színésznő játszza, így a film sorsa eldőlt: bámulom, ameddig tart. Ha reggelig, akkor addig. Ugyanis Melanie Griffith és Michael Douglas kettősére egy világ kíváncsi. A készítőket az a megoldást választották, hogy Melanie Griffitht örege maszkírozták, és az ő visszaemlékezéseit rögzítette a kamera. Bár végig izgultam az életéért, de ez a megoldás hozzásegített ahhoz, hogy eleitől fogva tudjam, túléli.

Az alkotás háborús filmnek van titulálva. Joggal, mert ennél háborúsabb film aligha létezik. Romantikus is, ez a jelző is jogos, mert ennél szebb és emberpróbálóbb szerelmet a háború közepén aligha láthatunk.

Szóval. Egy szép napon kiderül, hogy Brooklynban pontosan tudják, mi játszódik le Európában. Meg az is kiderül, hogy a férfi nem más, mint az Egyesült Államok katonai hírszerzésének magas rangú tisztje! Amikor Linda megtudja, hogy valakit Berlinbe kell küldeni, azonnal jelentkezik, hogy a helyére álljon. A férfi tiltakozik ugyan, de a németül tudó Linda valóban jó megoldásnak ígérkezik.

Mivel vannak kapcsolataik Európában, így a nőt a pályaudvaron várják. Nagy konspirációval elhelyezik szakácsnőnek egy SS-tisztnél. Ám a vacsora túlzottan rosszul sült el (egy vendég zakójára önti véletlenül a meleg uborkalevest, a galamb nyersen lett feltálva), így percekben belül az utcán találja magát a mi gyönyörű hősnőnk. Ahogy bandukol a sötét berlini utcán, egy autó lassít mellette. Az egyik vacsoravendég szólítja meg, hogy alkalmazza őt nevelőnőnek.

Csakhogy ez nem volt bekalkulva, barátai sokáig nem talál-

ják. A kastélyban, ahol új SS-tiszt munkaadója lakik, Lindára nem kis feladat vár. Meg kell találnia és lefényképeznie Hitler titkos iratait az atombomba előkészületeiről. Amerikai főnöke és szerelme érte jön, mert a férfi érzi a veszedelmet, viszont Linda nem tud elmenni. „Maradnom kell, mert megtaláltam a zsidó rokonaimat.” Azt reméli, hogy a barátónje révén segítséget tud nyújtani nekik, akik a Kinderstrasse 99. pincéjében bújtak el. A mozi számtalan lélegzet-visszafojtó jelenettel van tele. Ilyen például, amikor a két rábizott gyerekkel indul el a rejtek-hely felkutatására, és kitér a bombázás. Hogy minél nő tetszik a munkáltatójának, az abból is kiderül, hogy magával viszi az operába. „Karajan Wagnert vezényel – mondja –, majd felveszi a nejem egyik ruháját!” A dalszínházban lebukik, csókkal közönti őt barátónje anyja, aki Hitler kedvenc zongoristanója. Hazaférve az operából, Linda nekiáll feladata elvégzésének. Lefényképezi a fontos iratokat, és elkezd menekülni. Tudja, hogy vége mindennek. Fehér estélyiben, mely kilóg a kabátja alól, végignyargal Berlinen. Az egyik kapcsolata nem engedi be. „Menj el – kiáltja –, az egész Gestapo téged üldözi!” Tovább menekül. A barátónje beengedi, és látszatra nagyon kedves. Meleg fürdő ajánl, és lerohan a telefonfülkébe a rejtett mikrofilmekért. Közben Linda észrevesz egy náci férfit a szobában. A barátón, akiről csak most derül ki, hogy Hitlernek dolgozik, pisztollyal a kezében kezdi üldözni őt.

Amikor rokonairól kérdi, hogy megmentette-e őket, a barátón így válaszol: „Rajtat kívül nem tudok mit kezdeni a zsidókkal.” A nő ló, Linda ollóval védekezik, amikor berontanak a gestapósok. Már csak Linda él, akinek sikerül elbújni, de mivel lőtt sebe van, elájul. Szerelme talál rá, és borzalmas sok viszontagság után eljutnak Svájcig. Csak pár lépés választja el őket a szabad világtól, és miközben a németek nem sajnálják a töltenyeket, sikerül átkuszniuk a határsávon. Életük a továbbiakban úgy folytatódik, hogy több fiúgyermekük születik, és boldogan öregszenek meg. Ahogy hősöknek dukál.

Boszán Eta

APRÓHIRDETÉS

VEGYES

Üzemorvosi, háziorvosi rendelés Zuglóban, Vezér u. 156. VITAPHARM. Hétfő-szerda 15-16-ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 220-0230.

Műfogsorrögzítés minimplantátumokkal. Bp., Szt. István krt. 4. III. 1. 320-4778. www.drviragdental.hu és www.mini-implantatum.hu

Örömmel tudatjuk, hogy a Rabbitestület és a Mazsihisz vezetősége megállapodott David Goldberg mohéllal (Németország), aki zsidó fiúgyermek körülményét vállalja. Amennyiben az Ön családjában ilyen szimchá (öröm) van, kérjük, jelentkezzen a Rabbiságon a 413-5580-as telefonszámon vagy a rabbitestület@mazsihisz.com e-mailen keresztül, hogy a gyermeket Ábrahám szövetségébe felvehessük.

Manikűr, pedikűr, takarítás. Hívására házhoz megyek. 06-20-551-4580.

Otthoni szakápolást vállalunk Budapest területén, szükség esetén, egyedi szakorvosi ellátással és gyógyászati segédeszközök helyszínre telepítésével. Együttműködünk a háziorvossal, kórházi szakorvosokkal. Kóser étkeztetést is biztosítunk. Szakmai működési engedéllyel és felelősségbiztosítással rendelkezünk. Tartós megrendelés esetén árkedvezményt adunk. E-mail cím: alarmcentrum@alarmcentrum.hu, 24 órás telefon: +36-30-443-1016.

Bármilyen takarítást vállalom. Számát is tudok adni. Tímea, 06-70-774-2963, timea016@citromail.hu

Színes és fekete-fehér nyomtatás, másolás, plakátnyomtatás, könyvnyomtatás, névjegykészítés a Mammot I-ben, a II., VI., IX. kerületekben. Messinger Miklós, 06-20-934-9523, www.rcontact.hu

Licites eljárással eladó ingatlanok!

Bp. III., Czetz János u. 67. sz. alatt 30 m²-es garázs. Kikéltási ár: 2 000 000 Ft.

Gyömrőn 730,35 m²-es kastély 9398 m²-es telekkel és 9758 m²-es kerttel. Kikéltási ár: 95 000 000 Ft.

Balatonkenesén közmű nélküli, 604 m²-es telek. Kikéltási ár: 3 900 000 Ft.

Balatonkenesén közmű nélküli, 603 m²-es telek. Kikéltási ár: 3 860 000 Ft.

Balatonkenesén közmű nélküli, 620 m²-es telek. Kikéltási ár: 4 000 000 Ft.

Sárbogárd, Ady Endre úton 38 m²-es, egyszobás, komfortos örökklakás. Kikéltási ár: 3 900 000 Ft.

Göd, Teleki Pál utcában 535 m²-es tel-

ken 53 m²-es, kétszobás, összközműves, telkes lakóingatlan melléképülettel (9,4 m²). Kikéltási ár: 12 000 000 Ft.

Az ingatlanokról a 30-355-9541 vagy a 30-217-3460 telefonszámon lehet érdeklődni munkaidőben.

VIII. kerületi, Blaha Lujza tér mellett, 55 m²-es, pompás lakásomat lakottan fél áron eladnám. Csak megbízható egyének jelentkezését várom, zsani01@t-online.hu

Újlipótvárosban garzonlakás turistáknak kiadó. Tel.: 226-4109.

Vizes falak utólagos szigetelése, műszerez falnedvességmérés. Szántó Szigetelő Vállalkozás. Telefon: 06-30-950-1306, www.falszigeteles.hu

Vígyszínház közelében turistáknak apartman kiadó. Tel.: 06-30-346-2223.

GÁBOR ESZMERALDA becsüsműgyűjtő és elsőként, legmagasabb áron, készpénzért vásárol judaikat, továbbá festményeket, csillárt, bronztárgyat, bútort, ezüsttárgyakat, tört vagy fazonaranyat, porcelánokat, herendit, meissenit, Zsolnayt, Kovács Margit, Gorka Géza alkotásait is. Egyebeket, órákat, teljes hagyatékot. Kiszállás, értékbérlés díjtalan, vidékre is. Üzletünk: II., Fő u. 67. Tel.: 06-1-364-7534, 06-70-264-1926.

Ősszel-télen is kell a segítség! Önkéntes munka Izraelben! Mindenki segítségére szükség van! Utazás akciós repülőjeggyel! A következő csoport időpontja: november 4.-25. és január 6.-27. Jelentkezés: Deutsch János, telefon: 06-20-233-8454, lljano@freemail.hu

ÚJ ANNA OPTIKA! Örömmel értesítjük meglévő és új vásárlóinkat, hogy megnyitottuk legújabb üzletünket a Dohány utcai zsinagóga mellett. Örjási nyitási akció: SZEMÜVEGKERETEK 70% ENGEDMÉNNYEL! Budapest

VII., Wesselényi u. 2. Tel.: 321-1232. www.annaoptika.hu

Pöttyös bögréjéről a hagyatékaig felvásárolom, lakását kiürítem, kívánság szerint kitakarítom. Harsányi Ildikó, 06-30-209-3463.

KASTÉLYOK BERENDEZÉSÉHEZ vásárolok nagyméretű, kisméretű festményeket, **EZÜSTTÁRGYAKAT**, 12 vagy 6 személyes (akár hiányos) evőeszközökészletet, cukordobozokat, gyertyatartókat, tálcákat stb., Kovács Margit, Gorka kerámiáit, herendi, meissenit, Zsolnay porcelánokat, régi álló, fali, asztali díszórákat, antik, barokk bútorokat, tabernákulumot, szekretet, reneszánsz dolgozószobát, bronz-, fa-, márványszobrokat (hibásakat is). Teljes hagyatékkért első veyőként a legmagasabb árat fizetem, **KÉSZPÉNZBEN**. Díjtalan kiszállás, értékbérlés, vidékre is. **ÜZLET: I. KER., BATHYÁNY U. 10. 201-6188, 06-20-323-4104.**

22 éves, angolul beszélő hölgy gyermekfelügyeletet vállal. 06-30-641-7664.

HÁZASSÁG

Salom komoly társközvetítő. Fülöp Zsuzsa. Telefon: 06-20-934-9523. E-mail: zsuzsa194705@t-online.hu

– Timár Károly főkantor zselírkövetése október 28-án, vasárnap, 11 órakor lesz a Farkasréti temetőben.

– Elhunyt Pauer Gyula. A magyar képzőművészet kiemelkedő személyisége 72 éves volt. Legismertebb köztéri alkotása a Széchenyi rakparton álló „A cipők”, melyet a Dunába lőtt zsidók emlékére emeltek 2005-ben.

Templomok	Péntek	Szombat	Péntek	Szombat
	este	reggel	este	reggel
	Okt. 19.	Okt. 20.	Okt. 26.	Okt. 27.
Hősök	18.00	9.30	18.00	9.30
Frankel L. út 49.	18.30	10.00	18.30	10.00
Hegedűs Gy. u. 3.	17.45	9.30	17.30	9.30
Vasvári P. u. 5. (Iubavicsi)	18.30	9.00	17.30	9.00
Thökölly út 83.	18.30	9.00	18.30	9.00
Hunyadi tér 3.	17.30	9.00	17.30	9.00
Bethlen tér 2.	17.30	9.30	17.30	9.30
Nagyfuváros u. 4.	17.40	8.00	17.30	8.00
Rabbiképző-ORZSE (Bérekocsis u. 2.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Kazinczy u. 27.	17.40	8.00	17.30	8.00
Alma u. 2.	18.00	8.45	18.00	8.45
Kórház (Amerikai u. 53.)	17.30	7.30	17.30	7.30
Páva u. 39.	18.00	9.30	18.00	9.30
Dózsa Gy. út 55.	18.00	9.30	18.00	9.30
Berzeviczy u. 8.	18.00	9.00	18.00	9.00
Károli G. tér 5.	18.00	9.00	18.00	9.00
Visegrádi u. 3.		9.00		9.00
Dessewffy u. 23.	17.40	9.00	17.30	9.00
Teleki tér 22. (szefárd)		8.45		8.45
Lauder iskola (Budakeszi út 48.)	18.00		18.00	
Pesterzsébet (Zamárdi u. 7.)	18.00		18.00	
Vidéken				
Hódmezővásárhely (Szt. István tér 2.)	18.00		18.00	
Vác (Oberlander Endre tér 1.)	18.00		18.00	
Kecskemét (Nagykőrösi út 5.)	18.00		18.00	
Székesfehérvár (Várkörút 19.)	18.10		18.10	
Győr (Kossuth L. u. 5.)	16.30		16.30	
Szeged (Gutenberg u. 20.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Debrecen (Pásti u. 4.)	17.30	8.00	17.20	8.00
Nyíregyháza (Mártírok tere 6.)	17.30	8.00	17.20	8.00
Miskolc (Kazinczy u. 7.)	17.00	8.00	17.00	8.00
Pécs (Füred u. 1.)	18.30	10.30	18.30	10.30
Kiskunhalas (Petőfi u. 1.)	18.00		18.00	
Szombathely	18.00		18.00	
Kaposvár (Berzsenyi u. 14.)	18.00		18.00	
Nagykanizsa (Fő u. 6.)	18.00		18.00	
Keszthely (Kossuth L. u. 20.)	17.00		17.00	

NAPTÁR

Oktober 16-17. kedd-szerda	Tisri 30-Chesván 1.	Újhold
Oktober 19. péntek	Chesván 3.	Gyertyagyújtás: 5.30
Oktober 20. szombat	Chesván 4.	Szombat kimenetele: 6.33
Oktober 26. péntek	Chesván 10.	Gyertyagyújtás: 5.18
Oktober 27. szombat	Chesván 11.	Szombat kimenetele: 6.21

Mága Zoltán története a vitézi renddel

1.
Mága Zoltán hegedűművész közleményben jelentette be, hogy öt nap után kilép a Horthy Miklós által alapított vitézi rendből – olvasható az Index.hu internetes portálon.

Korábban a Mazsihisz vezetői levelben fordultak a hegedűművészhez. Mága Zoltán az Indexen megjelent közleményében úgy indokolja döntését, hogy az elmúlt napokban nagy visszhangot váltott ki a belépése.

„Nem voltam elég körültekintő döntésem meghozatalakor, és szándékkal éppen ellentétes hatást értem el” – írta. A közlemény szerint akaratán kívül sok ember érzékenységét – köztük a családjáét is – megbántotta, ezért minden körülményt mérlegelve, a kilépés mellett döntött.

A közlemény szerint több, általa régóta támogatott szervezet és intézmény jelezte, hogy csak akkor tudják elfogadni a támogatását, ha személyes adománya világnézettől vagy bármely ideológiától független. Az avatáson az új tagokat a díjazottakkal ellentétben jellemzően nem tapsolták meg, de amikor Mága Zoltán a szívére tette a kezét, és a lépcsőre rálógó Horthy-molinó mellett állva kimondta, hogy a hazáját szolgálja, nagy tapsot kapott.

(Index)

2.
Az alábbiakban a Mazsihisz vezetőinek levelét olvashatjuk:
Mindig is nagyra becsültük az Ön kiváló és önzetlen tevékenységét, amikor koncertjei bevételét a szegények, elesettek támogatására ajánlotta fel.
Különösen jelentősnek tartjuk a 100 templomi koncertsorozatát,

amellyel megmutatta, hogy milyen fontosak a magyar társadalom életében az Örökkévaló házai, ahol mindenki a saját hite szerint imádkozhat.

Mága Zoltán hegedűvirtuóz a zsinagógában jótékony célú koncertet ad

Különösen nagyra értékeljük, hogy mindig kiállt a faji gyűlölet által sújtott áldozatok mellett, nyíltan fellépett a rasszizmus, az antiszemitizmus, a cigánygyűlölet minden formája ellen.

Ezért is fogadtuk megdöbbenéssel a hírt, hogy Ön elfogadta a Vitézi Rend tagságát, és állítólag jelentős összeget ajánlott fel a holokausztért közvetlen felelősséget viselő Horthy Miklós szobrának felállításához.
A kormányzó volt az, aki létrehozta a Vitézi Rendet, amely eleve a ki-rekesztésen alapult, hiszen annak zsidók, cigányok nem lehettek tagjai. Az 1920-as években elkezdődött

faji alapú kirekesztő törvények után a 30-as évek végén az ő aláírásával kerültek a parlament elé a zsidótörvények, amelyek végeredményeképpen Horthy Miklós kormányzósága alatt gettókba gyűjtötték a magyarországi zsidóság túlnyomó részét, és átadták őket a gyilkosoknak.
A Horthy-éra alatt a Magyar Kirá-

a magyar néppel, különösen a zsidókkal és a cigányokkal szemben elkövetett.

A Vitézi Rend több tagja, vezetője ma is nyíltan hangoztat rasszista, antiszemita nézeteket.

Mindezek alapján kérjük Önt, hogy fontolja meg döntését, és az előzőekben írtak fényében módosítsa álláspontját, mondjon le az elfogadott tagságáról, és a szoborra felajánlott adományát valamely jótékony célra, például a szegény gyermekek oktatásának fejlesztésére adja.

Biztosak vagyunk abban, hogy Ön sem akarja, hogy neve olyan emberek tevékenységével folyjon egybe, akik a társadalmi gyűlölködést hirdetik és megosztják a magyar társadalmat, Ön sem akarja, hogy fellépéseit ne az eddigi egyöntetű lelkesedés, hanem botrányok, tiltakozások kísérjék.

Kérjük, szíveskedjék bennünket álláspontjáról mielőbb tájékoztatni, hogy jövőbeni lépéseinket ennek megfelelően tudjuk tervezni.
(Mazsihisz)

3.
Mága Zoltán világhírű hegedűművész, Magyarország egyik legnagyobb filantrópja kötetlen beszélgetésen vett részt a Mazsihisz székházában Feldmájer Péter elnökkel, Zoltai Gusztáv ügyvezető igazgatóval és Gordon Gáborral, az Élet Mene Alapítvány elnökével. Mága Zoltán részletesen ismertette azokat az indokokat, amelyek alapján úgy döntött, hogy visszautasítja a Vitézi Rendbe történő felvételét és visszahagyja vitézi címét.

ÚJ ÉLET
a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének lapja
1075 Budapest, Síp u. 12.
Telefon/fax: 322-2829
E-mail: ujelet@bzsh.t-online.hu
Főszerkesztő: Kardos Péter
Olvasószerkesztő: Gábor Zsuzsa
Kiadótulajdonos: Mazsihisz
Előfizetési díjak:
Belföldön: 1 évre 3120 Ft
Külföldre 5760 Ft/év
USA és Izrael: 6240 Ft/év
Az összeg valutában is befizethető az aktuális árfolyamon.
OTP bankszámlaszám: 11707024-22118480
OTP SWIFT kód: (BIC) OTPVHUB
IBAN: HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000
Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág, előfizethető a kiadónál.
Postacsek: 11707024-22118480
Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk intézése a 06-(80)-444-444-es ingyenes zöldszámon.
Szedés: WolfPress Nyomdaipari Kft. Nyomtatás:
VESZPRÉMI NYOMDA ZRT.
ISSN 0133-1353

A 15. Zsidó Nyári Fesztivál eseményeiből

Keleti dallamok fűszeres világa

Keleti stílusával, mór díszével, amelyekkel a hódító arabok valamikor az európai Hispániát is kicsipkítették, a Rumbach zsinagóga kiváló helyszíne volt az öttagú, de annál több egzotikus hangszert használó Tzomet együttes koncertjének. Muzsikájuk több keleti kultúra találkozáspontja.

Magas, díszes kupola alatt ülünk. Nyolc karsú vasoszlop tartja, mór jellegű Alhambra oszlopfelekkel. Az Alhambra arab eredetű spanyol szó. A komplexumot ugyanis, amely palota és erőd egyben, a mórok emelték 1223 és 1408 között Dél-Spanyolországban, Granadától északkeletre, majdnem kétszáz év alatt. Mert mutatni kellett a pompát, az erőt, a hatalmat. Al-hamra arabul azt jelenti: „a vörös”. Gazdái az épületet eredetileg Kaszr al-Hamrának, a vörös erődnek hívták.

A Rumbach zsinagóga falain az arany és kék reliefek között ily módon a vörös színűek uralkodnak, úgy, ahogy Otto Wagner, a bécsi szecesszió nagy építész a 19. században megtervezte. Visszaalmodta magát a régmúlt időkhöz, a mórok világába. Színes és gazdag világ a Rumbaché, de nem anyagi értelemben. A zsinagóga még romos állapotában is a szépség erejét hirdeti, és különböző kultúrák találkozáspontja zenés estéken.

Egyetlen művészeti ág sem szolgálhat olyan egyetemes találkozáspontként, mint a zene. A Tzomet együttes ezt az alapeszmét képviseli műsorával. Repertoárjukban összefut és békésen szól egymás mellett a mizrachi (közel-keleti, főként jemeni), a szefárd és a délszláv zenei örökség, a kortárs izraeli slágerek, modern effektusokkal ötvözve, improvizatív elemekkel díszítve, saját szerzeményekkel fűszerezve.

Egy török-örmény feldolgozással indítanak. „Legszívesebben táncra perdülnek” – súgja a fülemben mellettem ülő barátnőm, amikor Szentkirályi György, a zenekarvezető buzukijátéka nekiiramodik. Az *Afgán* című saját szerzeményt egy jemeni zsidó ének követi, majd felcsendül a híres 121. zsoltár feldolgozása, egy New York-i chászid rabbi dala, amelynek a Tzomet alkotta meg keleties változatát. „A hegyek felé emelem szemeimet: honnan jön segítségem?” Héberül persze, Szentkirályi erőteljes hangján és a sok különleges hangszerezéssel.

Művészettel a gyűlölet ellen

Rendhagyó jubileumi galaest a Dohányban

Csatorba álltak a művészek és a művészetek a fesztivál jubileumi galaestjén. A klasszikus zene, a költészet, a próza, a szanzon, a musical, a dzsessz, a cigánymuzsika képviselői a hazánkban nyomozhatóan terjedő szélsőséges eszmék, a rasszizmus, a kirekesztés ellen emelték fel hangjukat. Attól a hittől vezérelve, hogy ahol a művészet öröme tölti be a szíveket, ott lehetetlen a gyűlölködés. A színültig megtelt Dohány-zsinagóga közönsége lelkesen fogadta a gesztust.

„Tiltakozunk a kirekesztés, a rasszizmus, a hátrányos megkülönböztetés minden formája ellen, nem tűrjük a megaláztatást és a fenyegetést. A hallgatás és a félelem gyengévé tesz” – mondja Csákányi Eszter, Kulka János mellett a jubileumi galaest házigazdája. A Dohány utcai zsinagógában egy tűt nem lehet leejteni, akkora a tömeg. A színésznő szavait tapsvihar fogadja. Csákányi az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozatát* említi, amely mellett a művészek most ünnepelesen hitet tesznek.

Köztudomású, hogy a nyilatkozatot a második világháború borzalmai ihlették, és 1948. december 10-én fogadta el az Egyesült Nemzetek Szervezete. Legfontosabb elemei között van a jog az élethez, szabadsághoz, biztonságához, művelődéshez, a kulturális életben való részvételhez; a védelemhez a kínzással, kegyetlenséggel, embertelen bánásmóddal szemben. Alapfogalmai a lelkiismeret, a vallás, a vélemény szabadsága.

Most, közel 64 évvel e nyilatkozat elfogadása után hazánkban sokasodnak, akik fittyet hánynak az egyetemes értékekre, és emberek csoportjai ellen törnek csak azért, mert má-

Közülük az egyik legérdekesebb az elektromos hegedű. *Farkas Izsák* a színpad közepén áll, langaléta figurája egyetlen küssé, de a keze lágyan mozog. Vonója többnyire úgy sétál a húrokon, ahogy a szellő borzolja a réten a fűvet. Szentkirályi bólint neki, mire felhangzik az improvizáció – megannyi csipke, akárcsak az épület mór díszítőelemei.

A *Kislányom* című altatódal, e szefárd dallam feldolgozását ladino nyelven éneklő *Susánszky Judit*, a vendégművész. Ringató hangjától béke költözik a szívekbe, hogy az éber álomból újra mindenkit felrázson a *Kint fúj a szél* viharos ritmusa. Szentkirályi szerzeményét délszláv dallamok ihlették, azok kavarnak ilyen vérepszódtón és forrón, egyre gyorsuló iramban. A számhoz jól illeszkedik a képzeletbeli zsidó esküvő zenei ábrázolása. A konferanszié szerepét vállaló együttesvezető Szarajevóba teszi a helyszínt, de a körtáncosok mintha itt, a Rumbachban rognak szilajul és boldogan, együtt örvendezve az ifjú párral az ő nagy napjukon.

Az izraeli dalt megint Susánszky Judit adja elő, Szentkirályi közel-keleti lantjától kísérvé, majd spanyol dallam jön, utána pedig az életörömtől duzzadó *Klezmer Szarajevó*. *Hárs Viktor* bőgője fáradhatatlan minden egyes számnál, ami nem kis teljesítmény, különösen ha megmondjuk, hogy ezeknek a számoknak a sokasága szilaj ritmusra épül.

Az *Aggada* (Mese) című iraki dalt is közel-keleti lanttal szólaltatja meg Szentkirályi. Aztán megint legszívesebben táncra perdülnek, hiszen az izraeli *Aric Einstein* szerzeménye csendül fel, *Az Amikor odaérünk*. Mediterrán stílusban, ezúttal görög ízekkel.

– *Ani ma’amin* – „Hívó vagyok” – *Mordechai Ben David*, a jeles chászid énekes és dalszerző slágere a műsor záróköve. Ezt a híres számot mindenki ismeri. Énekel, tapsol a közönség, aki nem tudja a szöveget, az is lallázza. A csúcsponton azonban nem lehet abbahagyni – két ráadásra is visszahívják a Tzometet. Koncertjük kirándulás volt időben és térben, és ki ne szeretne utazni? Repülőgép sem kell hozzá – megteszi a zene.

getelni. Ő mint művész és mint polgárjogi aktivista minden erejével ezen lesz – ígéri.

A zenekar műsorát Böhm bácsinak ajánlja. Annak az embernek, aki az átélte borzalma után is képes volt emlékezni az élet szép pillanataira: a Parasztbecsületre és A sevillai borbélyra. A muzsikusok újra felemelik hangszerüket. Előbb Mascagni operájából szól a részlet, majd Rossini művének híres nyitánya következik. A karmester és csapata szíve vérenek minden cseppje benne van az előadásban.

A zenét irodalmi mű váltja fel. Az idén 125 éves Karinthy Frigyessel is itt a helye, ezen az estén. Író, költő, s amit kevesebben tudnak róla, filozófus elme volt, tele ötletekkel, eszmékkel, hogy miképpen lehetne az emberiség életét jobbá tenni. Utópisztikus álmok ezek – de mi más dolga lehet egy művésznek, mint szembeállítani őket a rideg valósággal? Karinthy unokája, *Márton* fontosnak tartja nagyapja mondanát, miszerint a világot nem szabad olyannak itt hagynunk, mint amilyen állapotban találtuk. E gondolat jegyében mondja el *Hegedűs D. Géza* *A rózsaszín terror* című Karinthy-művet, a Kiáltványt a húszévesekhez.

Ki férfi, és ki nem? A dalt Kulka János adja elő zongorakísérettel. A máságról, a többiekől különbözőnek született ember fájdalmas vágyáról, hogy elfogadják, tiszteljék, ne pedig megvessék azért, amiért olyan, amilyen. Önmaga. Majd Csákányi Eszter szavalja *Erdős Virág* író, drámaíró remekbe szabott prózaversét. „Na, most akkor mondjátok meg, nagyokosok, mi legyen, ki ne legyen miközülünk maholnap és ki legyen” – így kezdődik mindegyik rész, majd paradisztikus felsorolás jön ritmusba, rímekbe szedve arról, vajon a „nagyokosok” szerint kinek mit szabad az életben. A közönség nevet.

Presser Gábor két dalt énekel el a

SPÁNN GÁBOR

Kóser morzsák

Mint tudja a kedves olvasó, a fenti cím alatt általában ismert és saját korukban népszerű emberek – írók, színészek, zenészek, artisták – történeteit meséltem, melyekben közös csupán zsidóságuk volt. A humoros élethelyzeti epizódok nem voltak közismertek, mint ahogy zsidóságuk sem. A derűt, néha könnyeket fakasztó események akkor is megeshettek velük, ha nem lettek volna zsidók, de ez az életrajzi adatuk sok év távlatából más fénytörésbe állította személyüket. A sztori, amit most vagyok elmondandó, szintén zsidó emberrel történt, de ő korántsem volt híres. Nekem személyes ismerősöm volt, már nincs közöttünk, de emlékeim szerint mind munkájában, mind emberi kapcsolataiban szerény, introvertált emberként élt. Történetét annak idején rám bízta, megírása ellen bizonyára ma sem lenne kifogása, talán csak azt kérné, ne kössöm azt nevéhez. En az tiszteletben tartom, na meg úgy gondolom, hogy ez a „kóser morzsa” mint kortűnet érdekes, és nem a személy, akihez fűződik.

1950. Magyarországon a kommunista diktatúra egyik legkeményebb esztendeje volt, fiam korosztálya úgy jellemezte: brutális. Közledekké március 9-e, a mi népünk nagy vezérének és tanítójának, Rákosi Mátyásnak a születésnapja, mégpedig kerek évfordulás: 50. Az én jó ismerősöm (történetünk főhőse) zsidónak született jó 30 évvel ezelőtt, ezt ő már elfelejtette, és remélte, hogy az őt körülvevő világ is. Szülei hűhű kommunisták voltak, és természetesen ő is ateista szellemben nevelkedett. Tisztes polgári foglalkozása is volt: hentes és mészáros. Az erre jogosult szakközépiskolától volt „szakirányú végzettséget igazoló bizonyítványa”, és ha nem is végzett summa cum laude, még álmában is tudta, hogyan kell szakszerűen feldarabolni egy borjút. Igaz, hogy saját elmondása szerint erre gyakorlati lehetősége csak a szakmunkásképzőben, egy műanyag állaton volt. Az állami kézben lévő Közért bolthálózat egyik kis mellékutcai kétszemélyes hentesboltjának volt az üzletvezetője. A jeles dátum közeledtekor körlevélben kaptak utasítást vállalatuk központjából, hogy Rákosi elvtárs születésnapján méltó módon dekorálják fel kirakatukat. Tekintettel arra, hogy ehhez szükséges anyagok az ő kis hentesboltjában nem voltak, ez a képzőművészeti penzum komoly gondot okozott a szegény embernek. Hét közben ő csak zsírszalonnát árult, és általában csütörtöki napon kapott egy szállítmány baromfit. Ez sem állt másból, mint két láda csirkehórnálból, és ilyenkor nagy betűkkel kiírta: BAROMFIVÁSÁR A MICSURIN TSZ SZOCIALISTA BRIGÁDJÁNAK JÓVOLTÁBÓL. Ezenkívül kapható volt még vízes parizer, magyar kenőmájaskonzerv, valamint löncshúskonzerv, melyen cirill betűkkel volt olvasható, hogy készült a Szovjetunióban.

Baráti vevőit halkán figyelmeztette: ez utóbbi fogyasztásával legyenek óvatosak, mert állítólag a szovjetek agyonlőtték kínai határőrökből készült. Mivel segítje rendelkezett kézzel-ábrával, szegény ember vízzel főz alapon egyszerűen oldotta meg a születésnapot. A segéd-kifaragtatott a tömbökben érkezett disznósírból egy Rákosi-mellszobrot talapzattal együtt. Március 9-én kitette a kirakatba, alá a feliratot: Éljen népünk nagy vezére, Rákosi Mátyás!

Másnap hívatta a vezérgazgatót, és ráförmedt: Elvtárs! A kerületi tanács egyik munkatársa jelentette, hogy ön zsírból formázott Rákosi-szobrot tett a kirakatba! Igaz ez? – Igaz, igazgató elvtárs! – Meg van maga örülve? – ríposított a főnök. – Disznósírból pártfőtűtárt?! Ez nyugaton már biztos meg is jelent a rohadó kapitalisták újságjában! Barátom elsápadt, és már látta magát egy lapattal a kezében Reacson, de bajban az egyszeri zsidó is „muszáj Herkules” lesz, ezért azt felelte: Igazgató elvtárs! Én ezt azért csináltam, hadd lássák a rohadó kapitalista rendszer csahosai, hogy míg náluk éheznek, minálunk még az emlékmű is zsírból készül! Évtizedekkel később elmondta, biztos benne, hogy volt igazgatója máig töri a fejét azon, hogy ez blaszfémia vagy hőstett volt.

zongoránál. A második *A padlásból* való, *Szevanovity Dusan* írta a szövegét. Az utolsó szavakra az előadó külön felhívja a figyelmet: „Nekem itt van dolgom, / nekem itt vannak álmaim.”

A közönség a szünetben szusszan, hogy utána megújult figyelemmel szívja magába a Kubában született *Elsa Valle* dalait. *A Lamento* című a családi ragaszkodásról szól, az *Ima az élethez* pedig arról, nem számít, honnan jössz, milyen vallású vagy, csak az, hogy ember vagy – konferál Csákányi Eszter. Az énekesnő fekete bőre, szenvedélye, izzó hangja a távoli Latin-Amerikába repít el, amely az elnyomás ellenére híres életszeretetről, örök vidámságáról, kortól független ifjonti lelkesedéséről. Az érzések e kavalkádjának méltó kísérője a zenekar. Ilyen a dzsessz. A zongoránál *Szakcsi Lakatos Béla*. Improvizációinak kiváló társai a rögtönzések, amelyeket szaxofonjából *Csepregi Gyula* csal elő. *Kőszegi Imre* dobon és *Orbán György* bőgőn adja a számokhoz virtuóz tudását. *Elsa Valle* hangja járatlan ösvényen tör utat a szívekhez.

Nemrégiben jelent meg *Parti Nagy Lajos* új könyve, a *Fülkefor és vidéke*, amelynek darabjai *Magyar mesék* címmel először az Élet és Irodalom hasábjain láttak napvilágot. *A Hecc-pecc-kimehecc* című, a honi viszonyokat nyelvileg-stilisztikailag is parodizáló írást *Kertész Ákos* író esetéről *Fullajtár Andrea* adja elő. A közönség sorain újra és újra végigmorajlik a kuncogás. Aztán *Závada Pál* olvas fel részleteket *Természetes fény* című művéből a Weisz-féle napfényműteremről, a tótkomlói fotográfusról, aki fiait tanítja a mesterségre. A szöveget a kivetítőn egykorú fényképek illusztrálják – közülük az 1938 novemberében, Tótkomlós főterén készült ijesztően emlékeztető jelenre. Központi alak a főbíró, aki a „turulmadaras-revizíós” emlékműnél domborít revíziós beszédével.

Folytatódik a próza: Radnóti Miklós naplójából *Bálint András* két bejegyzést választott. Az első dátum 1941. november 3-a. A szöveg a weimari költőnapról szól, regisztrálva, egész pontosan egy újságcikkből kimásolva, mit mondott akkor Nyíró József. Hogy az őt európai történelem legnagyobb szörnyetegét, Hitlerét élte. A másik nap 1943. február 7-e. Erdélyi József cikket írt arról, hogy József Attila félzsidó volt. Hatalmas botrány, Jolán, a nővér papírokat lobogtat, rágalmazást emleget. De a lényegről senki nem szól, tündök el Radnóti, a költő. Arról, hogy ha Attila az lett volna, vajon az csorbította volna-e az életmű értékét? Majd elhangzik a vers is, a *Sem emlék, sem varázslat*.

A költemény borús hangulatát a Rajkó Zenekar oszlatja el. A 2. *magyar rapszódia* úgy szól, hogy az ember arra gondol: ha ezt Liszt Ferenc, aki rajongott a cigányzenéért, és elemeit be is emelte szerzeményeibe, hallja valahonnan, biztosan sír örömeiben. Aztán jön a *Repülj, fecském*, Reményi Ede híres népzenei átírata. Szilaj, duhaj, kicsattan a Rajkó muzsikája most is. A hegedűsök sorra csillogtatják meg tudásukat a szőlőkkel, majd az egész társaság rázendül. A közönség kitapsolja az ütemet.

A koronát is a cigányzenekar teszi fel a műsorra, vendégükkel, *Hábetler András* operaénekessel együtt, és a *Hegedűs a háztetőn* elmaradhatatlan dalával. „Egyezünk meg, Istenem, Uram, / Osztozunk meg azon, ami van. / Száz dicsőség néked odafenn! – éneklő Tévje, majd Hábetler prózára vált: S nekünk tolerancia, bátorság, kurázs, szolidaritás, egy szerethető Magyarország, amely mindnyájunknak otthona.”

Tudósítóink: Bedő J. István, Rados Virág, Rojkó Annamária